

XVIII. Yüzyılın Başlarında Edirne Şehrinin İdarecileri (1700-1725)

Sıtkı DAL | <https://orcid.org/000-0002-9396-425X>

Araştırma Görevlisi | Yazar | sitki.dal@erdogan.edu.tr

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi | [ROR: https://ror.org/0468j1635](https://ror.org/0468j1635)

Tarih | Rize, Türkiye

Öz

Osmanlı Devleti, 3 kitada hüküm sürmüş, içerisinde barındırdığı birçok farklı etnik köken ile sosyal ve ekonomik yapısı, askerî teşkilatı ve idari kurumlarıyla 6 asırdan fazla yaşayarak dünya tarihine damgasını vurmuş bir devlettir. Böyle bir devletin her döneminin tüm kurumlarının ve bütün yerleşim alanlarının incelenmesi büyük önem arz etmektedir. XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin yaşadığı sosyal ve ekonomik sorunlar sebebiyle devlet, klasik yapısından uzaklaşmaya başladı. Tımar sisteminin bozulması ve yerini iltizama bırakmasıyla taşrada idari sistemde birtakım değişiklikler meydana geldi. Osmanlı Devleti, bu değişikliklerle kabuk değiştirmeye başlamış; diplomasinin, ıslahatın ve değişimin çok yoğun olduğu yeni bir döneme adım atmıştır. İşte bu dönemin ve değişimin en ilgi çekici şekilde görüleceği yerlerin başında XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin önde gelen şehirlerinden biri olan Edirne şehri gelmektedir. Böyle hayati öneme haiz bir dönemde, sahip olduğu özellikler, konumu, geçmişte üstlenmiş olduğu çok önemli görevlerle Edirne çok daha fazla çalışılması gereken bir şehir durumundadır. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin merkezine çok yakın olmasıyla birlikte tarihi vesikalar olarak da çok zengin bir mirasa sahip olması Edirne'yi ön plana çıkartan önemli diğer bir husustur. Edirne'nin coğrafi konumu ve geçmişte oynadığı önemli rollerin sonucu olarak Osmanlı devlet teşkilatının her kademesinin belirgin ve yerleşmiş olduğunu görmek mümkündür. Buna ilaveten toplumsal ve sosyal yapı ile birlikte ekonomik hayatın canlılığı, Müslümanlarla birlikte Yahudi, Hristiyan ve Ermeni etnik kökenlerin uzun süre birlikte yaşamış olması Edirne'nin ne denli önemli bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Böyle bir yapıya sahip olan Edirne şehrinin idarecileri de büyük önem arz etmekte ve araştırılmayı zorunlu kılmaktadır. Edirne'nin bu yapısı, Edirne üzerine yapılacak araştırmaları özel kılmakla birlikte Osmanlı Devleti'nde meydana gelen değişimin daha kolay izlenmesini mümkün kılarak önemli bir örneklik oluşturmaktadır. Bunların yanında Edirne'yi ön plana çıkartan diğer bir husus da muazzam arşiv kaynaklarına sahip olmasıdır. Osmanlı Devleti'nin, devlet teşkilatı ve devlet geleneğinin üst düzeyde olduğunun en büyük göstergelerinden birisi de şüphesiz bizlere ulaşan muazzam arşiv belgelerinin varlığıdır. Bu arşiv kayıtları içerisinde önemli bir yer tutan ve bizim çalışmamızın da ana unsuru olan şer'iyye sicilleridir. Osmanlı Devleti'nin mahkeme kayıtları olan şer'iyye sicilleri, o döneme ait idari, hukuki, sosyal, ekonomik, etnik ve dini yapı hakkında eşsiz bilgilere ulaşma imkânını sağlar. Edirne'nin elimize ulaşmış 683 adet şer'iyye sicili defteri bulunmaktadır. Bu kritik dönem olan XVIII. Yüzyılda, çok önemli bir yere sahip olan Edirne'nin bu kadar çok şer'iyye sicili defterleri olmasına rağmen yapılan çalışmaların çok az oluşu bizi bu çalışmaya sevk eden önemli etkenlerden bir diğeridir. İşte bu incelemede, Osmanlı arşiv belgeleri ve Edirne şer'iyye sicilleri temel alınarak, XVIII. yüzyılın başlarında Edirne şehrinde görev yapan, bostancıbaşı, subaşı, yeniçeri serdarı, kethüda yeri ve kale görevlileri gibi ehl-i örf taifesi ile ehl-i şer'i temsil eden kadı, müftü, naib, nakibüleşraf ve maliye görevlileri hakkında bilgi verilmiştir. Kısaca bu inceleme, bu dönemde yaşanan siyasi, idari, ekonomik ve kültürel gelişmelerin; konumu ve geçmişi itibarı ile önemli bir şehir olan Edirne'ye ne surette yansımaları ve XVIII. yüzyılda şehir idaresine etkilerini araştırmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Tarih, Osmanlı Şehri, Şehir İdaresi, Edirne, XVIII. Yüzyıl, Bostancıbaşı, Kadı.

Atıf Bilgisi

Dal, Sıtkı. "XVIII. Yüzyılın Başlarında Edirne Şehrinin İdarecileri (1700-1725)". *Rize İlahiyat Dergisi* 27 (Ekim 2024), 171-188.

<https://doi.org/10.32950/rid.1490118>

Yayın Bilgileri

Türü	Araştırma Makalesi		
Süreç Bilgileri	Geliş Tarihi: 26.05.2024	Kabul Tarihi: 06.09.2024	Yayın Tarihi: 20.10.2024
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme		
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Bu m: "XVIII. Yüzyılda Edirne (1700-1725)" başlıklı Prof. Dr. Ersin Gülsoy danışmanlığında hazırlanan doktora tezinden üretilmiştir		
Benzerlik Taraması	Yapıldı - iThenticate		
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.		
Etik Bildirim	ilahiyyatdergi@erdogan.edu.tr		
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.		
Telif Hakkı & Lisan:	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.		

Dizinlenme Bilgisi

Administrators of the City of Edirne in the Early 18th Century (1700-1725)

Sıtkı DAL | <https://orcid.org/000-0002-9396-425X>

Research Assistant | Author | sitki.dal@erdogan.edu.tr

Recep Tayyip Erdoğan University | <https://ror.org/0468j1635>

History | Rize, Türkiye

Abstract

The Ottoman State, which exerted its influence across three continents and accommodated various ethnicities, social and economic structures, military organizations, and administrative institutions, has left an enduring mark on world history for over six centuries. However, certain periods hold critical importance for extending the lifespan of a state. One such pivotal era in Ottoman history is the 18th century. During this period, the Ottoman State began to deviate from its classical structure due to social and economic challenges. The breakdown of the timar system and its replacement by the iltizam system resulted in administrative changes in the provinces. The state embarked on a transformational journey marked by intense diplomatic activity, reforms, and change. Among the locations where this transformation and change are most intriguingly observed is the city of Edirne, one of the leading cities of the Ottoman State in the 18th century. Given its pivotal importance during this critical period, Edirne stands as a city requiring extensive examination due to its unique characteristics, geographical location, and significant historical roles. Furthermore, its proximity to the Ottoman capital and its rich archival heritage make it a prominent subject of study. Edirne's geographical position and its historical roles demonstrate the well-established presence of every level of the Ottoman state apparatus. Additionally, the vitality of its economic life, coupled with the coexistence of Muslim, Jewish, Christian, and Armenian ethnicities, underscores its importance. Moreover, the administrators of Edirne play a crucial role, necessitating thorough investigation. Edirne's structure not only distinguishes it as a subject for specialized research but also facilitates the easier tracking of changes within the Ottoman state. Another aspect that elevates Edirne's significance is its extensive archival sources. One of the greatest indicators of the Ottoman state's advanced state organization and tradition lies in the existence of extensive archival documents. Among these records, the şer'iyye sicils, or Sharia court registers, occupy a prominent position. These court records provide unparalleled insights into administrative, legal, social, economic, ethnic, and religious structures of the time. Despite Edirne's possession of 683 surviving şer'iyye sicil registers from the critical 18th century, limited research on them underscores the significance of this study. In this study, based on Ottoman archival documents and Edirne court registers, information is provided about the officials who served in Edirne at the beginning of the 18th century, representing both the customary law faction, such as bostancıbaşı, subaşı, yeniçeri serdarı, kethüda, and castle officials, and the religious law faction, including judges, muftis, naibs, nakibüleşraf, and financial officials. In short, this study investigates how the political, administrative, economic, and cultural developments of the period reflected on Edirne, an important city due to its location and history, and examines their impact on urban governance in the 18th century.

Keywords

History, Ottoman City, City Administration, Edirne, XVIII. Century, Bostancıbaşı, Kadi.

Citation

Dal, Sıtkı. "Administrators of the City of Edirne in the Early 18th Century (1700-1725)". *Rize Theology Journal* 27 (October 2024), 171-188.

<https://doi.org/10.32950/rid.1490118>

Publication Information

Type	Research Article		
Process Information	Date of Submission: 26.05.2024	Date of Acceptance: 06.09.2024	Date of Publication: 20.10.2024
Peer-Review	Double anonymized - Two External		
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used been properly cited. This article is derived from the doctoral dissertation titled " XVIII. Yüzyılda Edirne (1700-1725)" prepared under supervision of Prof. Dr. Ersin Gülsoy.		
Plagiarism Checks	Yes - iThenticate		
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.		
Complaints	ilahiyyatdergi@erdogan.edu.tr		
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.		
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.		

Abstracting and Indexes

Giriş

Osmanlı Devleti'nin anlaşılması ve değişimlerin farkına varılması, her kademedeki eksikliklerin belirlenmesi ve toplumsal, hukuki ve ticari farklılıkların anlaşılması, bir bütünü oluşturan parçaların en ince ayrıntılarına kadar tetkik edilmesi ile mümkün olacaktır. İşte devletin küçük bir hülasesi olan; sosyal ve ekonomik yapının tam olarak görüldüğü ve olayların cereyan ettiği yer olan şehirlerin her yönünün tetkik edilmesi bütünü anlaşılması açısından önem arz etmektedir. Böyle hayati öneme haiz bir dönemde, sahip olduğu özellikler, konumu, geçmişte üstlenmiş olduğu çok önemli görevlerle Edirne, çok daha fazla çalışılması gereken bir şehir durumundadır. Bu kapsamda, şehirlerin sosyal ve ekonomik yapısı ile ilgili ayrıntılı araştırmalar, devletin genel yapısını ortaya çıkarmak açısından önem arz etmektedir. XVIII. yüzyıl, bu açıdan önemli bir dönemdir ve Edirne gibi bir şehrin bu dönemdeki rolü ve özellikleri incelenmesi gerekmektedir.

Osmanlı Devleti'nin mükemmel bir arşivcilik sistemine sahip olması; devlet teşkilatı ve geleneklerinin ne denli gelişmiş olduğunun en somut kanıtlarından biridir. Bu arşiv kayıtları arasında özel bir yer tutan ve çalışmanın ana unsuru olan şer'iyeye sicilleri, o döneme ait idari, hukuki, sosyal, ekonomik, etnik ve dini yapının ayrıntılı bir portresini sunar. Edirne'de 683 adet şer'iyeye sicili defterinin bulunması, XVIII. Yüzyıl gibi kritik bir dönemde, bu şehrin önemini farkındalığını arttırmaktadır. Ancak, bu zengin kaynaklara rağmen, Edirne üzerine yapılan çalışmaların arşivde bulunan belgelere oranı kıyaslandığında çok fazla araştırma yapma gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte Edirne şehrini çeşitli yönleriyle ele alan birçok çalışma yapılmıştır. Edirne üzerine hazırlanan bu çalışmaların en önemlilerinden bazıları zikre değerdir. Edirne Tarihi ve XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası, Vakıflar-Mülkler-Mukataalar Edirne şehri araştırmalarında en sık başvurulan ve en temel bilgilere sahip olan eserlerdendir. Özellikle M. Tayyip Gökbilgin tarafından vakıf ve mülklerle ilgili olarak kaleme alınmış olan eserde, tapu tahrir defterlerine dayalı olarak Paşa Livası'ndaki vakıf, mülk ve mukataaları ortaya konulmuştur. Bu çalışma, tahrir defterlerine dayalı olarak yapılan çalışmaların ilk örneklerindedir ve kendinden sonra yapılan çalışmalara örnek olmuştur.¹ Aynı yazarın Edirne ve Rumeli üzerine yazılan makalelerinden de yararlanılmıştır.

Edirne araştırmalarında mutlaka görülmesi gereken *Edirne, Edirne'nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı* da en temel kaynaklar arasındadır. Bu araştırmada bu eser de sık kullanıldı. Yine Rifat Kazancıgil ve Oral Onur'un şehir hakkındaki eserlerinin bütünü de kıymetli bilgiler ihtiva etmektedir. İslâm Ansiklopedileri de önemli bilgiler içerdiğinden en temel kaynaklar arasındadır.²

Bu araştırmada konu edilen tarihlerin, öncesi ve sonrasına dair Edirne şehriyle ilgili birçok tez çalışması yapılmıştır. Bunların en önemlisi Ahmet Yiğit tarafından hazırlanan *XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Edirne Kazası* adındaki tezidir.³ Bu tez, çalışmamızda tarihsel bütünlüğü sağlamak için istifade ettiğimiz en temel araştırmalar arasında yer almıştır. Yine daha sonraki tarihi kapsamına karşın geriye dönük bilgiler de veren *Osmanlı İdaresinde Edirne (1789-1839)* adındaki doktora tezi de kaynak çeşitliliğine sahip önemli ve güncel bir çalışmadır. Söz konusu çalışmada ele alınan tarihten XX. yüzyılın başlarına kadar Edirne'yi inceleyen *Tanzimat Döneminde Edirne (1839-1908)* de benzer planlı bir tezdur.⁴

Bu çalışmanın temel amacı, şer'iyeye sicillerine dayanarak XVIII. Yüzyılın ilk çeyreğinde Edirne'nin tarihini, sosyal ve ekonomik yapısını, idari teşkilatını, hukuki yapısını ve etnik çeşitliliğini aydınlatmaktır. Ayrıca, Osmanlı Devleti'ndeki değişimlerin ve olumsuzlukların şehir ve toplum hayatına etkilerini, halk ve idareciler arasındaki ilişkilerini inceleyerek, Osmanlı'nın sosyo-ekonomik ve şehir tarihine katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Ayrıca bu çalışmamızla Edirne'nin tarihine bir ışık tutarak, Edirne'nin dolayısıyla Osmanlı Devleti tarihinin anlaşılmasına katkı sağlamak istenmiştir. Ancak bu çalışma ile yapılanların yapılmayana göre çok ama çok daha az olduğunu müşahade ederek Edirne özelinde Osmanlı Devleti'nin daha birçok çalışma ile ancak anlaşılabilceği kanaatine varılmıştır. "Her şey biter ama Edirne bitmez" veciz sözü ile de Süheyl Ünver hocamız aynı manayı dile getirmiştir.

¹ Osman Nuri Peremeci, *Edirne Tarihi* (İstanbul: Edirne ve Yöresi Eski Eserleri Sevenler Kurumu Yayınları, 1939); Mehmet Tayyip Gökbilgin, *XV.-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livâsı: Vakıflar, Mülkler, Mukataalar* (İstanbul: Üçler, 1952); Cemil Cahit Can, *Edirne Bibliyografyası* (Edirne: Trakya Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, 2009).

² Ender Bilal - Oral Onur, *Edirne Çarşıları ve Yitirilen Tarihi Eserler* (İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şb., 1985); Oral Onur, *Edirne Türbeleri Mezarlık ve Evlad-ı Fatihan Mezarları* (Edirne, 1994); Oral Onur, *Edirne Türk Tarihi Vesikalarından Kitabeler* (İstanbul: Yenilik Basımevi, 1972); Oral Onur, *Edirne Su Kültürü* (İstanbul: Acar Matbaacılık, 1978); Ratip Kazancıgil, *Edirne Mahalleleri Tarihçesi (1529-1990)* (İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi, 1992); Ratip Kazancıgil, *Edirne şehir Tarihi Kronolojisi (1300-1994)* (İstanbul: Edirne Valiliği Kültür Yayınları, 1999); Ratip Kazancıgil, Murat Tuğrul, *Edirne ve Osmanlı Padişahları* (Edirne: Türk Kütüphaneciler Derneği Yay., 2001); Cemil Cahit Can, *Edirne Bibliyografyası*.

³ Ahmet Yiğit, *XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Edirne Kazası* (Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 1998).

⁴ Sadık Emre Karakuş, *Osmanlı İdaresinde Edirne (1789-1839)* (Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 2018); Tevfik Evci, *Tanzimat Döneminde Edirne (1839-1908)* (Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 2019).

Coğrafi konumu ve tarihi geçmişi nedeniyle Osmanlı Devleti'nin merkezine yakın bir konumda bulunan ve zengin bir tarihi mirasa sahip olan Edirne, Balkan yarımadasının güneydoğu kesiminde, Arda ve Tunca çaylarının Meriç Nehri'yle birleştiği düzlüğün doğu kesiminde yer alır. Şehrin bulunduğu yer, Balkanların engebeli arazisi içinde nehirler ve vadiler ile oluşmuş yolların kavşak noktasında bulunmaktadır.⁵ Anadolu'yu Avrupa'ya bağlayan doğal güzergâhların en önemlisi, Balkan ve Rodop dağları arasında geniş bir vadi şeklinde ilerleyen Meriç Vadisi'nin oluşturduğu koridordur. Bu koridorun kuzeybatı ucu, Filibe üzerinden Sofya ve Niş yoluyla Macaristan'ın güney ovalarına, Tunca Vadisi güzergâhı da Tuna yoluyla Kırım ve Doğu Avrupa'ya açılır.⁶ Bu doğal geçitler, Roma döneminden itibaren faal olarak kullanılmıştır. Meriç vadisinin oluşturduğu bu koridoru Romalılar Via Militaris, Osmanlılar ise Orta Kol olarak adlandırmışlardır. Bu yol tarihin her devrinde ulaşım, taşımacılık ve haberleşme güzergâhı olmuştur. Edirne'nin bu merkezi konumu, şehri bölgesel organizasyon merkezi haline getirmiştir.⁷

Edirne'nin yakınlarında ilk yerleşme, Trak kabilelerinden Odrisler tarafından kurulmuştur. Makedonyalılar burayı bir koloni haline getirerek şehir Orestia adını vermişlerdir. Roma İmparatoru Hadrianus (117-138) zamanında Orestia adındaki bu kasaba genişletilerek yeniden imar edilmiş ve kasabaya Hadrianopolis adı verilmiştir.⁸ İslâm kaynaklarında şehrin adı Edrenos, Edrenaboli şeklinde kullanılmıştır. Osmanlılar zamanında benzer şekilde Edrine/Edrene/Edriyana/Adriyana şeklinde kullanılmaya devam edilmiştir. Uzun süre bu şekilde kullanıldıktan sonra XVIII. yüzyılda değişikliğe uğrayarak günümüzdeki kullanım biçimiyle Edirne olarak anılmaya başlanmıştır.⁹ Osmanlı kaynaklarında şehirlere yeni sıfatlar ekleme geleneğine dayalı olarak Edirne şehri *Darü'n-Nasr*, *Darü'l-Karar*, *Darü'l-Mülk-i Edirne* gibi isimlerle de anılmıştır.¹⁰

Osmanlıların Edirne üzerine hareketi 1354 sonrasında hızlıca gerçekleşmiştir. 1354'te meydana gelen depremle kale surlarının yıkılması üzerine Gelibolu'yu ele geçiren Osmanlı kuvvetleri, hızlı şekilde harekete geçerek Marmara sahili boyunca uzanan kale ve yerleşim yerlerini alarak, bölgeye Anadolu'dan getirilen göçmenleri yerleştirmeye başladılar. Evrenos Bey ve Hacı İlbey komutasındaki birlikler Malkara, İpsala, Dedeoğaç ve Dimetoka'ya ele geçirdikten sonra Edirne üzerine saldırıya geçtiler. Edirne'ye yardıma gelen Rum ve Bulgar kuvvetlerinin Sazlıdere'de yenilmesi üzerine şehir 1361 yılında Lala Şahin Paşa'ya teslim oldu. Osmanlıların teslim aldığı şehir, bu sırada iki-üç kilise ile beş-on mahalleden oluşuyordu. Şehir nüfusu bu sırada beş-on bin arasındaydı.¹¹ Osmanlıların Balkanlardaki ilerleyişini durdurarak Filibe ve Edirne'yi geri almak isteyen Haçlı kuvvetleri, Papa'nın ön ayak olmasıyla 1364 yılında harekete geçtiler. Sırp, Bulgar, Macar, Eflak ve Bosna kuvvetlerinden oluşan kuvvetler, şehir yakınındaki Sırpsındığı'ndaki baskında yenilgiye uğratılmıştır. Zaferden bir yıl sonra Edirne başkent yapılmış ve bundan sonra da sistemli iskâna devam edilmiştir.¹²

Osmanlıların Rumeli'ye geçerek topraklarını genişletmeleri ve Edirne'nin fethedilmesiyle birlikte Rumeli Beylerbeyliği kuruldu. Lala Şahin Paşa, ilk Rumeli Beylerbeyi olarak atandı. Yeni fethedilen Edirne, beylerbeyliğin merkezi oldu. Rumeli, artık ayrı bir idari ve askerî bölge haline getirilmiş ve bu idari yapının merkezi de Edirne olmuştur. Fetihler batıya kaydıkça, Edirne başkent durumunu korumakla birlikte beylerbeyliğin merkezi batıya doğru kaydırıldı. Rumeli Beylerbeyliğinin yeni merkezleri sırasıyla önce Filibe'ye, sonraki tarihlerde Sofya ve Manastır'a aktarıldı. İlk zamanlarda Vize, Kırkkilise ve Çirmen olmak üzere üç livadan oluşan beylerbeyliğin liva sayısı, XVI. yüzyılın başlarında yirmi dokuza ulaşmıştı. Bu sayı çok değişmeden yaklaşık olarak XVII. yüzyıl boyunca da devam etmiştir.¹³

XVI. yüzyılın ortalarında Edirne, Paşa Livası'na bağlı bir kaza durumunda bulunuyordu. Çirmen, Edirne'yi savunmada sağladığı kolaylıktan dolayı sancak merkezi yapılmış ve Edirne bu sancağa bağlı kalmıştır. Bu sancak, Rumeli Beylerbeyliğindeki en büyük sancak durumundaydı. Çirmen Sancağı mutasarrıfları uzun süre Çirmen'de oturduklarından Edirne şehrinin idaresi bostancibaşlarına havale edilmiştir. Edirne havalisinin güvenliğini ve asayişini sağlayan Çirmen sancağı mutasarrıfları şehrin idaresini büyük ölçüde bostancibaşına bırakıyordu.¹⁴

⁵ Mehmet Tayyip Gökbilgin, "Edirne", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türk Diyanet Vakfı, 1994), X/425.

⁶ Besim Darkot, "Edirne, Coğrafi Giriş", Edirne, *Edirne'nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı* (Ankara: TTK, 1993), 2-3.

⁷ John Haldon, *Bizans Tarih Atlası* (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2007), 29-31.

⁸ Arif Müfid Mansel, *İlkçağda Edirne* (Ankara: Türk tarih kurumu, 1993), 22-24.

⁹ Mehmet Tayyip Gökbilgin, "Edirne", *MEB İslâm ansiklopedisi* (Eskişehir: Millî Eğitim Bakanlığı, 1997), IV/109; Mehmet Tayyip Gökbilgin, "Edirne", 1994, X/425.

¹⁰ Mehmet Tayyip Gökbilgin, "Edirne Şehrinin Kurucuları", *Edirne'nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı* (Ankara: TTK, 1993), 161.

¹¹ Mehmet Tayyip Gökbilgin, "Edirne", 1994, X/119; Mehmet Tayyip Gökbilgin, "Edirne", 1997, IV/425; Ahmet Badi Efendi, *Riyâz-ı Belde-i Edirne-20. Yüzyıla Kadar Osmanlı Edirnesi*, 1/69-70.

¹² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* (Ankara: TTK, 1997), 1/167-170.

¹³ Halil İnalçık, "Rumeli", *DiA* (İstanbul, 2008), XXXV/232-235; Orhan Kılıç, "Kuruluşundan 18. Yüzyılın Sonuna Kadar Rumeli Eyaletinin İdari Taksimatı", *Yeni Türkiye (Rumeli Özel Sayısı -I 66* (Haziran 2015), 1192.

¹⁴ 370 Numaralı *Muhasebe-i Vilayet-i Rumeli Defteri (937/1530)* (Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, 2001), 1/4-6; Siddık Çalık, *Çirmen Sancağı Örneğinde Balkanlar'da Osmanlı Düzeni (15-16. Yüzyıllar)* (Ankara: Bosna Hersek Dostları Vakfı, 2005), 5-6; İbrahim

Şehrin İdarecileri

Osmanlı'nın ilk devirlerinden itibaren padişahlar, her idari birime askerî sınıfa mensup bir beylerbeyi veya sancakbeyi ile padişahın hukuki salâhiyetini temsil eden bir kadı olmak üzere iki görevli tayin ederlerdi. Beylerbeyi veya sancakbeyi, kadının hükmü olmaksızın ceza veremez, kadı da kaza bölgesinde görevi dışında kendiliğinden yaptırımda bulunamazdı. Kadı, beyden bağımsız olarak aldığı kararlarda kanuna uymakla mükellefti. Kendisi doğrudan sultandan emir alıp, doğrudan da arzda bulunabilirdi.¹⁵

XVI. yüzyılın ortalarından itibaren ekonomik sıkıntı içerisine düşen devletin tımarları iltizama vermesi, askerî, idari ve ekonomik yapıyı bozduğu gibi şehir idaresinde de değişikliklere yol açtı. Görev yerine gitmeyen valilerin yerine atadıkları mütesellimler ve âyanlar, bölgelerinde nüfuzlarını artırırken merkezi ve yerel yönetimle güç mücadelesine girişmişlerdi. Klasik dönemde görülmeye başlayan bu değişim süreci Edirne'de de benzer şekilde işlemiştir. Ancak Edirne idari özellikleri sebebiyle, farklı bazı uygulamalara da sahne olmuştur.

Bostancıbaşı

Bostancılar, başlangıçta padişahların saray, bağ, bahçe ve bostanlarında çalışan görevliler iken idari ve askerî görevler üstlenmeye başlamışlardır. Edirne'deki Bostancı Ocağı, Edirne çevresinin güvenliğini sağladı. XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bu göreve ek olarak subaşı ve yeniçeri ağasının emri altında, güvenlikle ilgili görevleri de yerine getirmeye başlamışlardır. XVII. yüzyılın ortalarında artık Edirne'nin güvenliği, şehre yakın suların getirilmesi, köprü inşası ve koruların korunması bostancıbaşına havale edilmişti. Edirne bostancıbaşı, şehirde bostancı ocağı askerlerinin idaresini ele alarak tüm Çirmen Sancağı'nın çeşitli görevlerini ve mütesellimlik görevlerini de yerine getirmiştir. Edirne Bostancıbaşı, olağan dönemlerde, şehirdeki en yüksek mülkî amir konumunda olduğundan bir çeşit vali gibi iş görüyordu. Doğrudan padişah tarafından yetenekli kişiler arasından ataması gerçekleştiriliyordu. Atamalar gerek ocaktan gerekse ocak dışından gerçekleştirilebiliyor, başarılı olunması durumunda vezaret rütbesi alınabiliyordu. Göreve atanan Bostancıbaşı, Saray-ı Cedid'deki Sepetçiler Köşkü'nde, askerler ise Sarayıçi ve Saraçhane Köprüsü yakınlarındaki Bostancı kışlalarında ikamet ediyorlardı.¹⁶

XVIII. yüzyılın başında da bostancıbaşının en önemli görevi, başkente zahire nakli, yabancılara zahire satışının kontrolü, asker ve cephane sevk etmek, esnaf düzeninin sağlanması, idaresi altındaki kazaların ve İstanbul-Edirne arasındaki yolun güvenliğini sağlamaktı.¹⁷ Edirne Bostancıbaşı, şehre gelen padişah, sadrazam gibi rütbeli devlet adamlarına merasimler düzenlemekle de görevliydi.¹⁸ XVIII. yüzyılın başlarında Edirne bostancıbaşına, Edirne dışında hatta kaza ve sancak sınırları dışında da görevler verilmiştir. Sancakbeyi ile bostancıbaşının görev sınırlarını net olarak ayırt etmek mümkün değildir. Ancak Edirne merkezindeki görevlerinin ağırlıklı olduğu anlaşılmaktadır. Her sancakta olduğu gibi kadılarla birlikte bu sorumluluğu yerine getiriyordu. Kadıların sorumlulukları hukuk ağırlıklı iken bostancıbaşılar her türlü görev üstlenmişlerdir. Eşkıyaların yakalanması ve eşkıyalığın önlenmesi, göçün önlenmesi, para değerinin korunması gibi işlerde görevlendiriliyorlardı. Edirne çevresiyle ilgili işlerde merkezin birinci muhatabı bostancıbaşı ile kadı idi. Çoğu kez merkez ikisine birden hitap ediyordu. Bazen de sancakbeyi ve mutasarrıfın görevlerini yerine getiriyordu.¹⁹

Edirne bostancıbaşı, şehir kethüdasının görevlerini de yerine getiriyordu. Bu sebeple olsa gerek Edirne'de devlet ve halk arasındaki ilişkilerde aracılık hizmetlerini yerine getiren şehir kethüdası kaydına rastlanmaz.²⁰ Bostancıbaşının en önemli görevleri arasında ocağın vefat edenlerinin terekelerini zapt etmek de vardı. Bunu kendisi veya atadığı vekili aracılığıyla yapıyordu. 1708 yılında Bostancıbaşı olan Ahmed Ağa bu görev için yerine Süleyman Usta'yı vekil tayin etmişti.²¹ Bu görev için

Sezgin, "Paşa Livası", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), XXXIV/183-184; Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet* (Dersaadet: Matbaa-i Osmaniye, 1309), X/211; Sadık Emre Karakuş, *Osmanlı İdaresinde Edirne (1789-1839)*, 205-207.

¹⁵ Nejat Göyünç, "Osmanlı Devleti'nde Taşra Teşkilatı (Tanzimat'a Kadar)", *Osmanlı* (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999), VI/77-88; Sadık Emre Karakuş, *Osmanlı İdaresinde Edirne (1789-1839)*, 208.

¹⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı* (Ankara: TTK, 1998), 465-487; Murat Yıldız, "15.-19. Yüzyıllarda Edirne'de Asayiş Sağlayan Bir kurum: Edirne Bostancı Ocağı", *History Studies* 3/3 (2011), 385; Ahmet Yiğit, *XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Edirne Kazası*, 120.

¹⁷ BOA, A.DVNSMHH.d., 130/865; BOA, A.DVNSMHH.d., 1329, h.849. 1132.

¹⁸ Sadık Emre Karakuş, *Osmanlı İdaresinde Edirne (1789-1839)*, 224-227; BOA, A.DVNSMHH.d., 119/1137.

¹⁹ BOA, A.DVNSMHH.d., 111, h.961; BOA, A.DVNSMHH.d., 111, h.1080; BOA, A.DVNSMHH.d., 111, h.1651; BOA, A.DVNSMHH.d., 111, h.1785; BOA, A.DVNSMHH.d., 116, h.102; BOA, A.DVNSMHH.d., 123, h.154; BOA, A.DVNSMHH.d., 123, h.156; BOA, A.DVNSMHH.d., 130, h.525; BOA, A.DVNSMHH.d., 130, h.1045.

²⁰ Şenol Çelik, "Şehir Kethüdası", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), XXXVIII/451-453.

²¹ MŞH.ŞSC.d., 3966.32.b4.

bir terekeci başı da atayabilirdi. 1703 yılında terekeci başı görevinde Mustafa Ağa b. Abdullah bulunuyordu.²² Toplanan tereke gelirleri ocağa tahsis edilmişti.²³ XVIII. yüzyılın başlarında şehirde çok sayıda bostancı neferi bulunuyordu. Bunların idarecisi olarak şehirde bir bostancı başı vardı. Bostancı başı genellikle bu tarihlerde ocak içinden atanmıştır.²⁴

Tablo 1. Edirne Bostancı başlıları

Sıra No	Adı	Görev Yılı	Belge
1	Ali Ağa b. Halil	1114 (1702)	MŞH.ŞSC.d., 3961.25.a3.
2	Mehmed Ağa b. Ali b. Ahmed	1114 (1702)	MŞH.ŞSC.d., 3960.34.a1.
3	Hasan b. Abdullah b. Abdurrahman	1115 (1703)	MŞH.ŞSC.d., 3961.45.b1.
4	Ahmed Ağa b. Mehmed Ağa	1115 (1703)	MŞH.ŞSC.d.,1115. 3961.84.a1
5	Hüseyin Ağa b. Abdullah	1115 (1703)	MŞH.ŞSC.d.,1115. 3961.95.b1
6	Ahmed Ağa b. Osman b. Abdülkadir	1115 (1703)	MŞH.ŞSC.d.,3961.95.b1
7	Esseyid Hasan Ağa	1115 (1703)	MŞH.ŞSC.d.,3963.46.a1
8	Elhac Ali Ağa	1116 (1704)	MŞH.ŞSC.d.,3963.3.a2
9	Hüseyin Ağa b. Abdullah	1118 (1706)	MŞH.ŞSC.d.,3964.149.b1
10	Ahmed Ağa	1120 (1708)	MŞH.ŞSC.d.,3966. 23.b1
11	Elhac Halil Ağa	1126 (1714)	MŞH.ŞSC.d.,3969.63.b3
12	Ali Ağa b. Halil b. Himmet	1128 (1716)	MŞH.ŞSC.d.,3970.5.b1
13	Elhac Mustafa Ağa b. Mehmed	1128 (1716)	MŞH.ŞSC.d.,3970.75.b1
14	İbrahim Ağa b. Ahmed b. Hamza	1129 (1717)	MŞH.ŞSC.d.,3976. 61.a1
15	Mehmed Ağa b. Elhac İbrahim	1132 (1719)	MŞH.ŞSC.d.,3977.103.a2
16	Ahmed Ağa	1133 (1720)	MŞH.ŞSC.d.,3980.66.a2

Yeniçeri Serdarı

Yeniçeriler profesyonel asker olarak ordunun en önemli birimiydi. XVI. yüzyılın ortalarından itibaren taşraya çıkarılmalarından sonra şehir hayatında görünür olmuşlardır. Yeniçerilerin şehirlerde esnaflık ve ticaretle uğraşmaları sebebiyle ocağın düzenini sağlamak üzere Yeniçeri ağası veya serdarı atanma yoluna gidilmişti. Yeniçeri ağası tüm askerî birimlerden sorumluydu. Yeniçeriler şehirde kalede bulunur, şehrin güvenliğini sağlardı. Sefer zamanında sefere katılmak zorundaydılar.

Edirne’de durum diğer taşra şehirlerinden farklı bir seyir takip etmiştir. Edirne’de yaklaşık olarak ocağın kuruluşundan itibaren yeniçeriler yer almıştır. Edirne’nin fethinin hemen peşinden 1361 yılında yeniçeri kışlaları inşa edilmişti. Ancak XVI. yüzyılın ortalarından itibaren Bostancı Ocağı askerleri şehrin güvenliğini sağlamada ağırlıklarını koymuşlardır. Edirne’de Yeniçeri Ağası, Kaleiçi’nde Firuzaga Mahallesinde bulunan Ağa Kapısı’nda ikamet ediyordu. Yeniçeriler ise Daye Hatun, Menzil Ahır ve Karabulut mahallelerinde yer alan kışlalarında, odalarında, kiralık evlerde veya şehrin muhtelif semtlerindeki hanlarda oturmaktaydılar. Yeniçeriler kale kapılarının ve köprülerin korunması ve yangınların söndürülmesinden sorumluydular.²⁵ Yeniçeri ağası, Yeniçerilerin beytümal emini görevini de yerine getiriyordu. Bu kapsamda Yeniçeri serdarı “*vâris-i ma’rûfu olmayub muhalledfâtı hazîne-i beytü’l-mâla ‘â’id olmağın merkûm yeniçerilerin emîn-i beytü’l-mâlları olub tereke-i müteveffây-ı mezbûre*

²² MŞH.ŞSC.d., 3961.45.b1.

²³ MŞH.ŞSC.d., 3973.61.b1.

²⁴ MŞH.ŞSC.d., 3961. 15.a3; MŞH.ŞSC.d., 3961.92.b2.

²⁵ Kemal Beydilli, “Yeniçeriler”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/450-462; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları* (Ankara: TTK, 1988), 1/69-70; Tayfun Tosuner, *Kavanin-i Yeniçeriyân-Yeniçeri Kanunları* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011), 57; Mücteba İlgürel, “Yeniçeriler”, *MEB İslam ansiklopedisi* (Eskişehir: MEB, 2011), 13/385; Mustafa Akdağ, “Genel Çizgileriyle XVII. Yüzyıl Türkiye Tarihi”, *Ankara Üniversitesi DTCCFD Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi* IV/VI (1966), 212-213; BOA, A.DVNSMHH.d., 132, h.550.

bi'l-emâne" beytül mal emini görevini de yerine getiriyordu.²⁶

Tablo 2. Edirne Yeniçeri Serdarları

Sıra No	Adı	Görev Yılı	Belge
1	Ali Ağa b. Mehmed b. Abdülkerim	1113-1114 (1701-1702)	MŞH.ŞSC.d.,3959.9.a3
2	Mehmed Ağa b. Mustafa	1115 (1703)	MŞH.ŞSC.d.,3959.93.b1
3	Abdurrahman Ağa b. Mehmed	1115 (1703)	MŞH.ŞSC.d.,3961.17.a1
4	Süleyman Ağa b. Hamza	1115 (1703)	MŞH.ŞSC.d.,3961.75.b1
5	İsmail Ağa	1116 (1704)	MŞH.ŞSC.d.,3963.90.a3
6	Hasan Çavuş	1124 (1712)	A.DVNSMHHM.d., 117, h.1030.
7	Osman Ağa b. Abdullah. 1126	1126 (1714)	MŞH.ŞSC.d.,3968.29.a1
8	Elhac Mehmed Ağa b. Abdullah b. Abdurrahman	1128 (1716)	MŞH.ŞSC.d., 3970.61.a1.

Kethüdayeri

Altı bölük halkı kapıkulu süvari birliğiydi. İlk önce İstanbul'a yakın şehir ve kasabalarda görevlendirilen kapıkulu süvarileri, XVII. yüzyıldan itibaren taşraya da gönderilmeye başlamıştır. Şehirlerde görevlendirildikten sonra esnafılık ve ticarete başlamaları üzerine bölük mensuplarının işlerini takip etmek üzere kethüdayeri görevlendirilmiştir. Atamaları Altı Bölük mensuplarının yazdıkları müşterek mektup üzerine kadı onayıyla yapılırdı. Kethüdayeri, şehirde kendine bağlı askerlerin karışıklık çıkarmasını ve ocağa dışarıdan karışılmasını engellemekle görevliydi.²⁷ Şehirde doğrudan görev verilmezdi. 1714 yılında Sipahi Ocağı'nın kethüdayeri Ali idi.²⁸

Subaşı

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren güvenlik ve asayiş işleriyle uğraşan Subaşılık görevine rastlanır. Karacahisar'ın fethinden sonra şehrin imarı ve pazarın teftişi için subaşı tayin edilmiştir. XVI. yüzyıldan sonra beylerbeyi ve sancakbeyine bağlı vazife gören subaşılar, bâd-ı heva adı altında tahsil edilen vergileri topluyordu. Subaşı, sipahinin üstünde sancakbeyinin altında bir dereceye sahipti. XVII. yüzyılın ortalarından itibaren yeniden düzenlenen kapıkulu kanunnamesinde subaşının görevleri, suçları hapsedmek, yolsuzluk ve kalpazanlık yapanların takibi, cerrahların teftişi, geceleri asesbaşı ile kol gezmek olarak belirlenmişti.²⁹ Adli vakalarda ya da soruşturmalarda kadılara yardımcı olurlardı. Genellikle üç ay gibi kısa dönemlerle tayin ediliyorlardı. Özellikle Edirne subaşısının merkezden atanması tercih ediliyordu.³⁰

Subaşılık görevi genellikle "ber vech-i malikâne" veriliyordu.³¹ Subaşılardan yanında görevlerinde yardımcı olmak üzere asesler de görevlendiriliyordu. Asesler, güvenliği sağlamak, bâd-ı hevâ resimlerini ve bazı şehir içi gelirlerini toplamakla görevliydi. Ases görevine yeniçeriler de atanabilmekteydi. Aseslerin idaresi asesbaşı kethüdası tarafından sağlanırdı. XVI. yüzyılın ortalarında şehirde asesler ve ases kethüdasının varlığı belgelere yansımıştır.³² 1703 yılında Edirne subaşısı Mustafa idi. Bu kişi suçlularla iş birliği yaptığından Bozcaada'ya sürgün edilmişti.³³ 1717 yılında Subaşı Mustafa Ağa b. Abdullah idi.³⁴ 1721 yılında ise bu göreve Hacı Mustafa Çavuş getirilmişti.³⁵ XVIII. yüzyılın Edirne subaşılarının görevleri benzer şekilde yansımıştır. Örneğin Edirne'de

²⁶ MŞH.ŞSC.d., 3959.24.a2.

²⁷ Abdülkadir Özcan, "Altı Bölük", *DİA* (Ankara: TDV Yayınları, 1989), 2/531; Sadık Emre Karakuş, *Osmanlı İdaresinde Edirne (1789-1839)*, 238.

²⁸ BOA, A.DVNSMHHM.d., 122, h.348.

²⁹ BOA, A.DVNSMHHM.d., 111/1971; BOA, A.DVNSMHHM.d., 111/2249.

³⁰ J.H. Kramers, "Subaşı", *MEB İslam ansiklopedisi* (Eskişehir: MEB, 2001), 11/78-79; Mücteba İlgürel, "Subaşı", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/447; Mehmet Öz, "Osmanlı Klasik Döneminde Anadolu Kentleri", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 36 (2005), 57-88.

³¹ BOA, AE.SAMD.III., 59/5901. 1131.

³² Ahmet Yiğit, *XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Edirne Kazası*, 122.

³³ BOA, ADVSMHHM.d., 114/610.1115.

³⁴ MŞH.ŞSC.d., 3975.86.a1.

³⁵ MŞH.ŞSC.d., 3979.99.b1; BOA, İE.TCT., 18/2001. 1132.

buyruldu yazmayı taklit eden Hasan, subaşı tarafından Edirne zindanında hapsedilmişti.³⁶

Nakibüleşraf

Nakibüleşraf, peygamber soyundan gelenlere tanınan imtiyazları korumak, haksız iddialarda bulunulmasını önlemek ve bu kişilerin evliliklerini takiple görevliydi. Atamaları İstanbul'daki Nakibüleşraf tarafından mektupla gerçekleştirilmekteydi. Cezalandırılmaları da özel şekilde yapılırdı. Bunu da yine Nakibüleşraf takip ederdi.³⁷ 1703-1718 yılları arasında müderris Esseyid Abdullah Efendi b. Ali Efendi nakibüleşraf görevinde bulunuyordu.³⁸ 1715 yılında bir süre müderris Esseyid Abdullah Efendi ve Elhac Mehmed Ağa b. Receb bu görevi yerine getirmiştir.³⁹

Saray Görevlileri

Edirne, çoğu Osmanlı padişahının av ve mesire sahasıydı. Padişahlar fırsat buldukça dinlenmek üzere Edirne çevresine gidiyorlardı. Bu sebeple de İstanbul'daki saray teşkilatının küçük bir örneği burada da işler hale getirilmişti. İstanbul'da bulunan görevlilerin birçoğu Edirne'de de bulunduruluyordu. Padişah ve şehzadeler vakit geçirmek ve av yapmak üzere Edirne'ye sıkça geliyorlardı. Geldiklerinde burada bulunan saraylarda ikamet ediyorlardı. Bu sebeple av ve mesire alanlarında görev yapan çok sayıda vazifeli bulunuyordu.

Topkapı sarayı kadar olmasa da sarayda bulunması gereken bütün görevliler Edirne'de bulunuyordu. Bu görevlilerin başında idareciler de yer alıyordu. Mirâhur burada bulunan önemli görevlilerdendi. 1701 yılında bu görevde Mirâhur-ı Evvel Yusuf Ağa b. Abdullah ve Mirâhur-ı Sâni İbrahim Ağa b. Abdullah b. Abdurrahman bulunuyordu. Bu görevliler şehirdeki Saray-ı Sultanî'de görevliydi.⁴⁰ 1715 yılında Matbâh-ı Âmire Emine Mehmed Ağa idi.⁴¹ Odun emini olarak 1701 yılında Mehmed Ağa idi.⁴² Şehirde padişahın saraylarında görevli Enderun Hasoda Ağası Kiler-i Hümayun kethüdası Mehmed Ağa b. Hüseyin idi.⁴³ 1702 yılında başaşçı olarak İbrahim Ağa b. Abdullah bulunuyordu. 1713 yılında Ahmed Bey b. Abdullah Matbâh-ı Âmire aşçısı idi. Aynı yıl Mehmed Efendi b. İbrahim Sarraclar kâtabi görevini yerine getiriyordu.⁴⁴ 1704 yılında Hayme-i Hassa mehterbaşısı Hasan,⁴⁵ 1713 yılında Abdülfettah Ağa b. Ramazan b. Abdullah, 1714 yılında ise Hasan idi.⁴⁶ Bunun dışında Mehterhane-i Hassa'da birçok görevli bulunuyordu.⁴⁷ 1706'da Receb Ağa b. Abdülkerim b. Mehmed çayır emini idi.⁴⁸ 1713 yılında Kiler-i Hassa vekilharıcı Ahmed Ağa b. Abdülkerim b. Abdullah idi.⁴⁹ 1716 yılında Rikab-ı Hümayun Haseki Ağası Halil Ağa idi.⁵⁰ Yine saray teşkilatında teberdarlar bulunuyordu. 1716 yılında Teberdar-ı Hassa Kethüdası Mehmed Ağa b. Mustafa b. Abdullah idi. Şehirde önemli sayıda teberdar görev yapıyordu.⁵¹ 1715 yılında Saman Emine Mustafa Ağa idi.⁵² 1717 yılında Saray-ı Atik'de Elhac Ali b. Osman ve Mehmed Ağa b. Hasan baltacı görevinde bulunuyordu.⁵³ 1721 yılında buzcubaşı Esseyid Elhac Mehmed Ağa b. Mustafa b. Abdullah idi.⁵⁴ Helvahane-i Amire'de Mehmed Çavuş görevliydi.⁵⁵ Şatırlar Kethüdası Mehmed idi.⁵⁶ Ekmekçiler de saray da görevliydi.⁵⁷

³⁶ BOA, A.DVNSMHHM.d., 111/1971.

³⁷ Murat Sarıcık, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Nakibül-Eşraflık Kurumu* (Ankara: TTK, 2003); Rüya Kılıç, *Osmanlıda Seyyidler ve Şerifler* (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2005).

³⁸ MŞH.ŞSC.d., 3963, 81.b1; MŞH.ŞSC.d., 3968, 23.b3; MŞH.ŞSC.d., 3977.44.b1.

³⁹ MŞH.ŞSC.d., 3970.74.b1.

⁴⁰ MŞH.ŞSC.d., 3959, 32.a3; MŞH.ŞSC.d., 3960, 21.a1, 22.a1, 22.b3.

⁴¹ MŞH.ŞSC.d., 3971. 109.b.

⁴² MŞH.ŞSC.d., 3959, 41.b2.

⁴³ MŞH.ŞSC.d., 3960, 16.b1.

⁴⁴ MŞH.ŞSC.d., 3960, 22.b3; MŞH.ŞSC.d., 3961, 106.b2.

⁴⁵ MŞH.ŞSC.d., 3964, 74.b1.

⁴⁶ MŞH.ŞSC.d., 3961, 49.a1; MŞH.ŞSC.d., 3968, 33.b1.

⁴⁷ MŞH.ŞSC.d., 3968, 22.a1.

⁴⁸ MŞH.ŞSC.d., 3964, 173.b1.

⁴⁹ MŞH.ŞSC.d., 3961, 84.b1.

⁵⁰ MŞH.ŞSC.d., 3973.25.b2.

⁵¹ MŞH.ŞSC.d., 3973.66.a1.

⁵² MŞH.ŞSC.d., 3974.38.b1.

⁵³ MŞH.ŞSC.d., 3976.79.b2.

⁵⁴ MŞH.ŞSC.d., 3979.7.a3.

⁵⁵ MŞH.ŞSC.d., 3961, 2.b1.1115.

⁵⁶ MŞH.ŞSC.d., 3964.216.a3.

⁵⁷ MŞH.ŞSC.d., 3966.116.b1.

Kale Görevlileri

Kale görevlileri başlıca dizdar, kale kethüdası ve askerlerden oluşuyordu. Kalenin idarecisi dizdar idi. Kale erlerinin idaresi ve düzeninden de sorumluydu. Dizdar, askerî görevinin yanında şehrin asayişi, kalede bulunan cephane, mühimmat, silahlar ve değerli eşyaların muhafazası, kalede hapsedilmiş suçluların korunması gibi görevlerden de sorumlu tutuluyordu. Dizdarlar, tımar tasarruf ettiklerinden askerî sınıfa dâhil sayılıyordu. Dizdarlık görevine öncelikli olarak yeniçeri, cebeci ve sipahi bölüklerinden atamalar yapılmıştır. Beylerbeyi ve sancakbeyine karşı sorumlu olan dizdar, görev durumuna göre kadiya karşı da sorumlu olabiliyordu.⁵⁸

Kaledeki diğer bir görevli olan kethüda, dizdarın yardımcılığını yürütmek ve düzenin sağlanmasından sorumluydu. Kethüda, kalede görevli tımar tasarruf eden yeniçeriler ve mustahfızların yazı işlemlerini ve tımar tevcihlerini hazırlayıp alaybeyine sunmakla görevliydi.⁵⁹ Kalenin savunmasında önemli sayıda asker de görev alıyordu. Kalede görevli askerler tımar tasarruf etmekte olup ihmallerinde dirlikleri ellerinden alınırды.⁶⁰ XVII. yüzyılın ortalarında Edirne kalesinde dizdar, elli asker ve 40 top bulunuyordu.⁶¹ XVIII. yüzyılın başında kalede bir dizdar görevliydi.⁶² Edirne’de diğer kalelerde görülen beşlüyan askerine rastlanmaz. Ancak kalede bunun yerine cebeli istihdam edilmiştir.⁶³

Mahkeme Görevlileri

Edirne mahkemesinin çalışma düzeni şehrin büyüklüğüne ve iş yoğunluğuna dayalı olarak ihtisaslaşma ve görev taksimine dayanıyordu. Şehirde Mahkeme-i Kübra ve Mahkeme-i Suğra olmak üzere iki mahkeme binası bulunuyordu.⁶⁴ Şehirdeki mahkemeler ihtisaslaşmaya bağlı olarak alt mahkemelere de ayrılmıştı. Bu mahkemeler, Bâb, Askerî Kassam, Beledi Kassam, Haremeyn Teftişi Mahkemelerinden oluşuyordu. Bu mahkemelerde kalabalık bir görevli kadrosu yer alıyordu. Bu görevlilerin başlıcaları asıl görevliler olan kadı ve naib yanında kâtipler, muhızrlar, kethüda ve kassamlardan oluşuyordu.

Kadı

Mahkemelerin en başta gelen görevlileri kadılardı. Kadı, yargılama görevinin yanı sıra üstlendiği idari, ekonomik, askerî ve beledi görevlerle örfi hukukun da uygulayıcısı konumundaydı. Vakıfları ve çarşı-pazarı denetleme, ordunun lojistik ihtiyacını karşılama, tımarların denetimi, ulakların güvenliğini sağlama, noterlik, vekâlet, nikâh ve aile hukuku ile ilgili davalara bakma temel görevleri arasındaydı. Şehir idaresinde görevli bütün örfi görevlilerle yazışmalar genellikle kadı aracılığıyla yürütülüyordu. Bu da kadıların merkezi konumda yer almasını sağlıyordu. Kadıya, davalar, usulsüzlükler, vergiler, asayiş gibi çok geniş bir alanda yazılar yazılır veya kadılar aracılığıyla örfi görevlilere havale edilirdi.⁶⁵ Kadılıklar, büyüklüklerine ve önemine göre “mevleviyet” ve “kaza” olarak derecelendirilmişti. Edirne kadılığı, İstanbul’un fethine kadar en yüksek kadılıktı. İstanbul’un fethinden sonra ikinci konuma düşse de “bilad-ı selase” (Mekke-Medine-Bursa) kadılığına dâhil edilmişti. Kadı atamaları kazaskerler tarafından gerçekleştirilirdi. Sırası gelen kadının ataması için padişaha arzda bulunulur, atama gerçekleşmesi durumunda mektupla ilgili kadıya bildirilir ve beratı geldikten sonra atama işlemi tamamlanırdı. Edirne kadılarının görev yaptığı sabit bir mahkeme binası bulunuyordu. Osmanlı şehirlerinde ender rastlanan mülk mahkeme binası Edirne’nin bu açıdan önemini göstermektedir. Edirne mahkemesi çalışma düzeni açısından ihtisaslaşma ve iş bölümüne gitmiştir. Kadının işlem yoğunluğundan bir kısım davalara katılmayarak işlerin naib tarafından görüldüğü Bab Mahkemesi ve vefat edenlerin mal varlıklarını kayıt altına alan Askerî ve Beledi kassamlar bu ihtisaslaşmanın ürünüydü.⁶⁶

Edirne’de XVIII. yüzyılın başlarında kadıların sorumlulukları imparatorluğun diğer vilayetlerinde olduğu gibi benzer biçimde gelişmiştir. Esnafı denetlemek, uygunsuz bulunanların mahalleden sürgün edilmesi, yabancılara buğday satışının engellenmesi, sikke ayarının denetimi, orduca esnafın sefere katılımının sağlanması ve eşkıyalığın önlenmesi kadıların en önemli görevleri arasındadır. Yine yeniçerilerin şehirde sarraflık ederek para ayarının bozulmasının engellenmesi istenmiştir. Edirne kadısından

⁵⁸ Yusuf Oğuzoğlu, “Dizdar”, *DİA* (Ankara: TDV Yayınları, 1994), 9/481; Eftal Şükrü Batmaz, “Osmanlı Devleti’nde Kale Teşkilatına Genel Bir Bakış”, *OTAM* 7 (1996), 8.

⁵⁹ Mehmet Canatar, “Kethüda”, *DİA* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25/332; Tuncer Baykara, *Osmanlı Taşra Teşkilatında XVIII. Yüzyılda Görev ve Görevliler (Anadolu)* (Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1990), 7-10.

⁶⁰ İbrahim Güler, “XVIII. Yüzyılda Osmanlılarda Kale Mustahfızlığı Hakkında Bazı Bilgiler”, *Bayram Kodaman’a Armağan*, ed. Mehmet Ali Ünal (Samsun, 1993), 73-77.

⁶¹ Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006), 3.Kitap/241.

⁶² BOA, A.DVNSMHH.d., 117, h.1030.

⁶³ BOA, A.DVNSMHH.d., 119/992. 1124.

⁶⁴ MŞH.ŞSC.d., 3967, 71.a2.

⁶⁵ İlber Ortaylı, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti’nde Kadı* (İstanbul: Kronik Kitap, 2016), 40-44; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti’nin İlmiye Teşkilatı* (Ankara: TTK, 1988), 83-86.

⁶⁶ Fahri Unan, “Mevleviyet” (Ankara, 2004), XXIX/467; Sadık Emre Karakuş, *Osmanlı İdaresinde Edirne (1789-1839)*, 265-268.

arastada bulunan orducu esnafının sefere muhalefetine engel olması ve sefere katılmalarının sağlanması istenmiştir.⁶⁷

Tablo 3. Edirne kadıları

Sıra No	Adı	Görev Yılı	Belge
1	Esseyid Ali Efendi	1113 (1701)	MŞH.ŞSC.d., 3959. 2.a1.
2	Mevlâna Ferczade Abdullah Efendi b. Ahmed	1113 (1701)	MŞH.ŞSC.d.,3959.67.a1
3	Mevlâna Bayezid Efendi b. Hüseyin	1113 (1701)	MŞH.ŞSC.d.,3959.69.b3
4	Mevlâna Hüseyin Efendi.	1114 (1702)	MŞH.ŞSC.d., 3959.69.b3
5	Esseyid Mehmed Efendi	1116 (1704)	MŞH.ŞSC.d.,3971.3.a1
6	İbrahim Efendi.	1116 (1704)	MŞH.ŞSC.d.,3971.23.a1
7	Mehmed b. Abdülaziz.	1116 (1704)	MŞH.ŞSC.d.,3963.3.a2
8	İbrahim Efendi	1117 (1705)	MŞH.ŞSC.d.,3964.62.a1
9	Kesrizade Abdurrahman	1126 (1714)	MŞH.ŞSC.d.,6291.66.b2
10	Muid Ahmed	1132-1139 (1719-1726)	MŞH.ŞSC.d.,3978.2.a1
11	Abdülvehhab Efendi	1135 (1722)	MŞH.ŞSC.d.,3979.100.b3

Naib

Mahkemede ihtiyaç durumunda kadiya yardımcı olmak ve vekâlet etmek üzere naib de görev yapmaktaydı. Naiblik emanet veya iltizam suretiyle verilebilirdi. Naib, kaza veya nahiyede bulunurdu. Şehirde; ölüm, yaralama, hırsızlık, tereke kayıtları ve vergi davalarına naibler de bakabilirdi. Naib, görevi karşılığı kaza halkından tevzi kayıtlarına eklenen naibiyye adıyla ücret alıyordu.⁶⁸

Edirne'de kurulu bulunan Mahkeme-i Suğra'da görevlilerin tamamı naiblerden oluşuyordu. Mahkeme-i Suğra'nın görev sınırlarını ve sorumluluklarını belirlemek mevcut belgelerle mümkün olmamıştır. Ancak belgelerden bu mahkemede görevli naiblerin ağırlıklı olarak mukataa, vakıf ve berat anlaşmazlıkları gibi ticarî konularla ilgilendikleri anlaşılmaktadır. Dimetoka, Kızılveli, Mihal Bey cizye mukataası, Boyoşova ve Ada mukataaları bütünüyle bu naiblerin elinden geçmişti.⁶⁹ Mahkeme-i Suğra naibleri sırasıyla Müslim Abdurrahman (1703-1705),⁷⁰ Ahmed (1707),⁷¹ Halil (1708),⁷² İbrahim (1711-1716),⁷³ Feyzullah (1723)⁷⁴ ve Osman (1725)⁷⁵ idi. Edirne kadılarının yerlerine vekâlet vererek bıraktıkları naibler de bulunuyordu. Bu naibler genellikle Edirne kadılarının atanmaları sırasındaki boşluklarda mahkemelere vekâlet etmişlerdir. Bunlar sırasıyla Ahmed (1701),⁷⁶ Kemaleddin (1702),⁷⁷ Resul (1704),⁷⁸ Hasan (1707),⁷⁹ Abdullah b. Mehmed (1716),⁸⁰ Mehmed (1716),⁸¹ Ömer (1717),⁸² İsmail (1720) idi.⁸³

⁶⁷ BOA, A.DVNSMHHM.d., 111/2316; BOA, A.DVNSMHHM.d., 112/582; BOA, A.DVNSMHHM.d., 114/902; BOA, A.DVNSMHHM.d., 115/52; BOA, A.DVNSMHHM.d., 115/413; BOA, A.DVNSMHHM.d., 118/141; BOA, A.DVNSMHHM.d., 118/452; BOA, A.DVNSMHHM.d., 121/848; BOA, A.DVNSMHHM.d., 129/459; BOA, A.DVNSMHHM.d., 129/1089; BOA, A.DVNSMHHM.d., 132/83; BOA, A.DVNSMHHM.d., 116/1056.

⁶⁸ Saim Yörük, *XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Adana Kazası (1700-1750)* (Erzurum: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi, 2011), 93.

⁶⁹ BOA, İE.ML., 66/6211; BOA, İE.ML., 112/10605; BOA, İE.EV., 72/7798; BOA, AE.SAMD.III., 164/16062.

⁷⁰ BOA, İE.ML., 66/6211; BOA, İE.ML., 112/10605.

⁷¹ BOA, İE.ML., 98/9226.

⁷² BOA, İE.ML., 98/9226.

⁷³ BOA, İE.ML., 99/9328; BOA, AE.SAMD.III., 164/16062.

⁷⁴ BOA, İE.ML., 106/10050.

⁷⁵ BOA, İE.EV., 72/7798.

⁷⁶ BOA, İE.ADL., 7/461. 1113; BOA, İE.ADL., 5/324. 1113.

⁷⁷ BOA, TS.MA.e., 46/19.

⁷⁸ BOA, İE.ML., 111/10532.

⁷⁹ BOA, İE.ML., 102/9703.

⁸⁰ BOA, İE.ADL., 10/656.

⁸¹ BOA, İE.ML., 117/11113.

⁸² BOA, AE.SAMD.III., 199/19271; BOA, İE.ML., 118/11171.

⁸³ BOA, İE.ML., 90/8467.

Muhzır

Muhzır, suçluların nakli ve tarafların mahkemeye getirilmesini sağlayarak duruşma güvenliğini temin ederdi.⁸⁴ Muhzırların idaresi için başlarına kendi içlerinden bir muhzirbaşı atanabiliyordu. Ücretleri, işlemlerden alınan harç, vergilerden ihzariye adındaki ücretle veya tımar gelirleriyle karşılanmaktaydı. Yeri geldiğinde mahkemede şahit olarak da kullanılmışlardır. Muhzırların görev süreleri sınırlı değildi.⁸⁵

XVII. yüzyılın başında Edirne’de Elhac Mehmed Ağa b. Ali muhzir görevinde bulunuyordu.⁸⁶ 1704 yılında Hasan Çelebi b. Abdullah, Esseyyid Hüseyin Çelebi, Mehmed Çelebi b. Abdullah olmak üzere üç muhzir,⁸⁷ 1706 yılında ise İsmail ve Ali Çelebi b. Abdullah olmak üzere iki muhzir görev yapıyordu.⁸⁸ Birden çok muhzir olduğundan başlarına bir muhzirbaşı da atanmıştı.

Kâtip

Başkâtip mahkemede, kadı ve naibden sonra gelen mahkeme görevlisiydi. Mahkemelerde başkâtip emri altında çalışan kâtipler ve mukayyitler de bulunuyordu. Kâtipler, mahkeme kayıtlarını ve merkezden gelen her türlü belgeyi usulünce kayda geçirmekle görevliydi. Mahkeme dışına gönderilecek belgeleri de yine usulünce yazarlardı. Gerekli hallerde keşif için de görevlendirilirdi. Padişah beratı ile göreve başlıyorlardı. Terfi ederek başkâtip oluyordu.⁸⁹ Kadılar geçici görevle ve kısa süreliğine görevde bulunmalarına karşın kâtipler uzun yıllar aynı mahkemede görev yapabiliyordu. Bu durum kâtipleri bazı yönlerden önemli hale getiriyordu. Kâtipler, kadı ve naibin şehirde olmadığı zamanlarda mahkeme işlerini yürütmek üzere tam yetki ile görevlendirilirdi. Genelde bölgenin yerlilerinden medrese mezunları arasından seçilirdi. Yıllarca fiilen kadılığın işlerini yürüttüğünden seçilmelerinde özen gösterilirdi. Görevleri usulsüzlük yapmadıktan sonra süreyle sınırlı değildi. Yaş ve rızasıyla çekilerek görevi sona ererdi. Bütün mahkeme düzeninin işleyişinden sorumluydular. Kâtipler onların idaresinde iş görürlerdi. Çoğu zaman mahkemelerde şuhudul hal olarak da bulunuyorlardı. Şehirde keşif gerektiren mahkeme işlerine genellikle başkâtipler giderdi. Yaptıkları iş karşılığında, işlerden vergi ve harç alırlardı.⁹⁰

Edirne mahkemelerinde çok sayıda kâtip görev almıştır. 1703 yılında Mustafa Çelebi mahkemede kâtiplik yapıyordu.⁹¹ 1705 yılında Ahmed Efendi yanında askerî kassam kâtibi olarak çalışıyordu.⁹² 1708 yılında Mustafa Efendi kâtip görevinde bulunuyordu.⁹³ Edirne’de idareciler ve mahkeme görevlileriyle anlaşarak halktan haksız vergi alan kâtiplerin mahkemelerde görev alması yasaklanmıştı.⁹⁴ 1714-1716 yılları arasında Mustafa Efendi, Hasan Efendi, Esseyyid Abdurrahman Efendi,⁹⁵ Halil Efendi,⁹⁶ 1716-1722 yılları arasında ise Fındıkkzade Mehmed Efendi, İsmail Efendi, Halil Efendi, Yusuf Efendi, Ali Efendi ve Şehri Ahmed Efendi kâtiplik yapmıştır.⁹⁷

Kassam

Miras davalarında gerekli incelemeyi yaparak hükme bağlayan ve geriye kalan terekeyi varisler arasında İslam hukukuna uygun şekilde paylaştıran görevliydi. Kassam paylaşımına karşılığında terekelerden binde bir oranında pay almaktaydı. Askerî ve beledi olmak üzere ikiye ayrılıyordu. Askerî kassam, ümera aileleri yanında zamanla devlet işlerini yerine getiren kişilerin aileleri ile bazı imtiyazlı zümreleri de içine alan “*askerî sınıf*”a mensup kişilerin miraslarını bölüştüren görevliydi. Beledi kassam ise, askerî sınıf dışında kalan halktan vefat edenlerin mirasını paylaştıran görevliydi. Askerî kassamlar, kazaskere bağlıydı. Atamaları kazaskerler tarafından yapılırdı. Sancak merkezinde bulunurlar ve askerî sınıfa mensup kişilerin terekelerinin taksiminden elde edilen geliri kazaskerlere aktarırlardı. İş yoğunluğu düşük kazalarda askerî zümrenin terekeleri de kaza kadıları tarafından tutulurdu. Beledi kassamlar, genellikle büyük kazalarda iş yükünün yoğun olduğu yerlerde müstakil olarak atanırdı. Kassamlar, varislerin isteğiyle harekete geçer ve yaptıkları işlemde resm-i kısmet olarak ücret alırlardı. Tereke malları sük-ı sultanî’de

⁸⁴ BOA, A.DVNSMHHM.d., 120, h. 219, 1125

⁸⁵ Rifat Özdemir, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1986), 196.

⁸⁶ MŞH.ŞSC.d., 3959, 13.a1. B 1113

⁸⁷ MŞH.ŞSC.d., 3963, 83.b2.

⁸⁸ MŞH.ŞSC.d., 3965, 9.a1; MŞH.ŞSC.d., 3971.56.b3.

⁸⁹ Sadık Emre Karakuş, *Osmanlı İdaresinde Edirne (1789-1839)*, 278.

⁹⁰ Sadık Emre Karakuş, *Osmanlı İdaresinde Edirne (1789-1839)*, 273-278.

⁹¹ MŞH.ŞSC.d., 3962, 19.a1.

⁹² MŞH.ŞSC.d., 3964, 62.a1.

⁹³ MŞH.ŞSC.d., 3966, 75.a1.

⁹⁴ BOA, A.DVNSMHHM.d., 118, h.192.

⁹⁵ MŞH.ŞSC.d., 3970, 150, b1.

⁹⁶ MŞH.ŞSC.d., 3969, 49.a1.

⁹⁷ MŞH.ŞSC.d., 3974, 2.a3; MŞH.ŞSC.d., 3977, 23.a1; MŞH.ŞSC.d., 3979, 35.a2.

dellâl vasıtasıyla satışa da çıkarılabilirdi.⁹⁸

XVI. yüzyılın ikinci yarısında Edirne’de üç askerî kassam görev yapıyordu.⁹⁹ “*Edirne kazâsının umûr-ı kısmet-i ‘askerîyyesi tefvîz ve sipariş olunmuşdur ki vâki ‘a ‘askerlerin muhalledfâtını zabt ve rûsûm-ı mutâdeyi tarafımıza îsâl edesin*” diyerek askerî kassam atanmıştır. Edirne’nin askerî kassam işleri ihaleyle katılanlar üzerine verilmiştir. XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde askerî kısmet işleri ihaleyle “*tefvîz*” edilmiştir. Edirne’de genellikle müderrisler askerî kassam görevini “*tefvîz*” ediyordu.¹⁰⁰ 1706 yılında yine Mevlâna Ataullah Efendi’ye askerî kassam görevindeyken görevi şöyle aktarılmıştı. “*Edirne kazâsının umûr-ı kısmet-i ‘askerîyyesi tarafımızdan cânib-i şerîfe tefvîz olunmuşdur ki kazâ-i mezbûrede vâki ‘olan fevt-i ‘askeri muhalledfâtını tahrîr ve beyne’l-verese bi’l-farîza-i şer’iyye tevzî ve taksîm eyleyesin*”.¹⁰¹ Kassamlar kaza merkezindeki şehir ve kasabalar gibi kaza sınırlarındaki köy ve mahallelere de gidiyorlardı.¹⁰²

Askerî sınıfa mensup görevlinin vefatı durumunda “*husûs-ı âtiyyü’l-beyânı mahallinde istimâ’ ve tahrîr için savb-ı şer’den me’zûnen*” askerî kassam gönderiliyor ve kassam malı kayda geçirerek muhalledfatı düzenlemenin karşılığı olarak ücret alıyordu. Genellikle askerî veya beledi kassamlar evlere, askerî kışlalara, saray, han, kazaya bağlı sınırlar içerisinde bulunan köylere, tarlalara giderek mirası taksim edip muhalledfatı düzenliyorlardı. Özellikle mahallege gidip mahalleli huzurunda muhalledfat kaydı tutmak yaygındı.¹⁰³ Vekille tereke kaydı da yaygın bir uygulamaydı.¹⁰⁴ Askerî kassamın yanında kâtipler de bulunuyordu. 1715-1716 yıllarında Fındıkzade Mehmed Efendi, Feyzullah Efendi, Şehri Ahmed Efendi, Sakızizade Mustafa Efendi olmak üzere dört kâtip görev yapıyordu.¹⁰⁵

Beledi kassamlarda da durum benzerdi. 1703 yılında Elhac Abdüleffah beledi kassam olarak atandığında görevi şöyle belirtilmişti. “*Edirne kazâsında vâki ‘olan mevâdd-ı belediye muhalledfâtını tahrîr ve Edirne’de vâki ‘ muhâsebe-i niyâbete ve keşf-i asâlet size sipâriş olunmuşdur*”. Sırasıyla Edirne’de beledi kassam görevinde bulunanlar şunlardı: 1712 yılında Elhac Abdülfettah, 1713 yılında İbrahim Efendi, 1722 yılında Uşaki Esseyid Mustafa, 1725 yılında ise Durmuşzade Mehmed Nurullah beledi kassam görevinde bulunmuşlardı. Mehmed Efendi b. Ahmed Efendi ise beledi kassam yanında kâtip olarak görev yapmıştı.¹⁰⁶

Maliye Görevlileri

Şehirde maliye görevlileri de bulunuyordu. Bunların başında hassa harcı emini ve beytülmal emini geliyordu. Hassa harcı emini, mirî binaların maliye işlerine bakıyordu. Köprü inşaatları, onarımlar ve yeni binaların inşaatı için harcanan parayı tutmakla görevliydi. Ayrıca kışın boşaltılan Edirne Sarayının odalarını kilitlerdi. Hüccette vekilin görevi şöyle belirtilmişti. “*Beytü’l-mâlının ahz u kabzına ve kassâm-ı ‘askerî ma’rifetiyle furuht edüb nukûdun taraf-ı beytü’l-mâle teslîme seni tarafımdan vekil eyledim. Âhirden bir ferde dahl ü ta’arruz etdirmeyesin*”.¹⁰⁷ 1701 yılında şehirde Ömer Efendi hassa harcı emini görevinde bulunuyordu.¹⁰⁸ Beytülmal emini vekil tayin ederek de görevini yerine getirebilirdi. Beytülmal emini Ahmed Ağa b. Mehmed Ağa, bu görevi yerine getirmesi için Elhac Ali b. Mehmed’i vekil tayin etmişti.¹⁰⁹

Edirne beytülmal-ı hassa ve amme emini gelirleri çoğu defa Edirne gümrük eminine yan kalemi olarak tefviz ediliyordu.¹¹⁰ Edirne Gümrüğü, İstanbul ve tevabii gümrüğüne bağlı bir kalem olarak idare ediliyordu. Atanan Edirne gümrüğü emini, aynı zamanda 1724 yılında İstanbul gümrüğü eminine bağlı olarak çalışıyordu.¹¹¹ Bazı yıllar Edirne Gümrüğü Mukataası’na Beytülmal Mukataası da bağlı bulunuyor ve buna bağlı Kızılâğaç Yenicesi kazasındaki beyülmal-ı haymane, evlad-ı haymane, yave ve kaçkun bad-ı hevasına bağlı gelirler birlikte toplanıyordu.¹¹² Şehirde beytülmal emini yanında kâtipler de bulunuyordu.¹¹³ 1714 yılında kâtiplik görevinde Molla Ahmed bulunuyordu.¹¹⁴

⁹⁸ Said Öztürk, “Kassam” (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), XXIV/579.

⁹⁹ Ahmet Yiğit, *XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Edirne Kazası*, 121.

¹⁰⁰ MŞH.ŞSC.d., 3963.89.a2. 1116.

¹⁰¹ MŞH.ŞSC.d., 3965.3.a1.

¹⁰² MŞH.ŞSC.d., 3967.81.a2.

¹⁰³ MŞH.ŞSC.d., 3959.23.b2.

¹⁰⁴ MŞH.ŞSC.d., 3961.20.b2.

¹⁰⁵ MŞH.ŞSC.d.,3974.2.a3; MŞH.ŞSC.d.,3970.69.a1.

¹⁰⁶ MŞH.ŞSC.d.,3982.25.b2; MŞH.ŞSC.d.,6291.27.b2; MŞH.ŞSC.d.,6291.66.b2; MŞH.ŞSC.d.,3981.23.a2.

¹⁰⁷ MŞH.ŞSC.d., 3970.2.a5.

¹⁰⁸ BOA, AE.SMST.II., 29/2876.

¹⁰⁹ MŞH.ŞSC.d., 3962.19.a1.

¹¹⁰ MŞH.ŞSC.d., 6291.79.a1.

¹¹¹ MŞH.ŞSC.d., 3979.100.a1. “Edirne Gümrüğü mülhakatından beytülmal amme ve hassa mukataası”. 1134.

¹¹² BOA, AE.SAMD.II., 52/5169.

¹¹³ Ahmet Yiğit, *XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Edirne Kazası*, 123.

¹¹⁴ MŞH.ŞSC.d., 3969.3.b2.

Şehirde geçici görevle gelen maliye görevlileri de bulunuyordu. Bunların başında gelirleri toplamakla görevli muhassıl geliyordu. 1701 yılında Kurd Mustafa b. Ömer b. Abdurrahman Rumeli'de muhassıl-ı emvâl olarak görevlendirilmiş ve görevini yerine getirmek üzere Edirne'ye gelmişti.¹¹⁵ Bunun dışında 1722 yılında “Abdurrahman Ağa b. Abdullah hazînedâr-ı Edirne” olarak kayıtlı muhtemelen maliye ile ilgili bir görevli daha bulunuyordu.¹¹⁶

Tablo 4. Edirne'de görevli beytülmal-ı amme ve hassa eminleri

Sıra No	Adı	Görev Yılı	Belge
1	Elhac Derviş Ağa b. Mehmed Ağa, Süleyman Ağa b. Ahmed	1113 (1701)	MŞH.ŞSC.d., 3959.8.b1; 3959.28.a3
2	Mehmed Efendi b. Abdullah, Ahmed Ağa b. Mehmed Ağa, Mehmed Ağa b. Ali, Elhac Hüseyin Ağa b. Receb	1114 (1702)	MŞH.ŞSC.d., 3962.10.a1; 3962.19.a1; 3962.27.a1; 3963.90.b2
3	Hüseyin Ağa b. Hasan, Elhac İbrahim Ağa b. Elhac Ali, Elhac Mehmed Ağa b. Hüseyin	1115 (1703)	MŞH.ŞSC.d., 3961.10.a3; 3961.58.a2; 3961.116.b1
4	Mustafa Ağa b. Ali, İbrahim Beşe b. Abdullah, Mustafa Ağa b. Osman	1117 (1705)	MŞH.ŞSC.d., 3964.57.a2; 3964.73.b2; 3964.75.b2
5	Mehmed Bey, Esseyid Mustafa Ağa b. İvaz, Hasan Ağa b. Hüseyin	1118 (1706)	MŞH.ŞSC.d., 3965.9.b2; 3965.17.b2; 3971.62.b2
6	Mehmed Ağa	1119 (1707)	MŞH.ŞSC.d., 3965.100.b2
7	Hasan Ağa b. Mustafa, Ali b. Mehmed, Esseyid Mustafa	1220 (1708)	MŞH.ŞSC.d., 3966, 6.a2; 3966.39.a1; 3966.107.a4
8	İsmail b. Mustafa b. Abdullah, Hasan Ağa b. Mustafa	1121 (1709)	MŞH.ŞSC.d., 3967.14.b3; 3971.118.a3
9	İshak Ağa b. İbrahim	1122 (1710)	MŞH.ŞSC.d., 3967.115.a2
10	Elhac İbrahim Ağa b. Ali b. Abdullah, Elhac Mustafa Ağa b. Elhac Mehmed b. Abdullah	1226 (1714)	MŞH.ŞSC.d., 6291.68.a1; 6291.79.a1
11	Abdullah, Elhac Mustafa Ağa, Mehmed Ağa b. Mehmed	1127 (1715)	MŞH.ŞSC.d., 3968. 33.b1; 3972.4.b2; 3971.5.a3
12	(Mustafa Ağa b. Mehmed b. Ali, Elhac Mehmed Ağa b. Hüseyin	1128 (1716)	MŞH.ŞSC.d., 3972.14.a1; 3971.27.b1
13	Mustafa Ağa b. İbrahim b. Abdullah	1130 (1718)	MŞH.ŞSC.d., 3976.61.b3
14	Hasan Ağa b. Mehmed b. Abdülazz	1132 (1720)	MŞH.ŞSC.d., 3977.64.b1
15	Derviş Mehmed Ağa b. Ahmed b. Ali	1139 (1726)	MŞH.ŞSC.d., 3982.28.a1

¹¹⁵ MŞH.ŞSC.d., 3959, 80.a2.

¹¹⁶ MŞH.ŞSC.d., 3978.20.a2.

Gümrük Emini

Gümrük, devletlerarası ve ülke içi sınır geçişlerinde malların kontrol edilerek vergilendirildiği yerlerdir. Osmanlı döneminde ülke içinde de kara ve sahil gümrük rejimi uygulanıyordu. Gümrük noktalarından geçirilen mal ve eşyadan vergi alınıyordu. Gümrük idaresinde birinci derecede sorumlu gümrük emini idi. Gümrük emini, gümrük vergilerinin toplanması, kaçakçılığın önlenmesi ve gümrük görevlilerinin idaresinden sorumluydu. XVIII. yüzyılın başlarında Edirne Gümrüğü, İstanbul Gümrüğüne bağlı olarak idare ediliyordu.¹¹⁷ 1701 yılında Edirne Gümrüğü Emini Ahmed Ağa idi.¹¹⁸ 1710 yılında ise Osman bu görevde bulunuyordu.¹¹⁹ Gümrük emini emrinde kâtip ve ambar emini gibi görevliler de çalışıyordu.¹²⁰ 1716 yılında Gümrük kâtibi Ahmed Efendi idi.¹²¹

Muhtesip

Devletin kuruluşundan itibaren şehirlerde vergilerin toplanması, esnafın denetimi, mal, fiyat ve tartıların kontrolü gibi konularda görev yapan muhtesipler bulunmaktaydı. Muhtesipler, ihtisab rüsûmu adı altında tahsil edilen damga, mizan, yevmiye-i dekakin ve bâc-ı bazar gibi vergileri toplarlardı.¹²² Edirne ihtisab gelirleri, mukataa şeklinde “*ber vech-i mâlikâne*” işletiliyordu. XVIII. yüzyılın başında 1712 yılında muhtesib görevinde Mehmed Ağa bulunuyordu. Aynı yıl şehrin dellalı ise Mehmed Çelebi idi.¹²³ 1719-1720 yıllarında Halil Ağa b. Elhac Arslan ihtisab ağası görevini yerine getiriyordu. Kâtibi ise Mehmed Efendi idi.¹²⁴

Mimarbaşı

Mimarbaşı, başlangıçta saraya ve devlete ait inşaatlarda görev alırken İstanbul’un fethinden sonra Hassa Mimarlar Ocağı’nın kurulmasıyla birlikte devlete ait su yolu, cami ve mescit, mektep inşası ve onarımı, yol yapımı, inşaat keşfi ve tahmini bedel belirleme gibi şehircilik hizmetleriyle ilgili görevlerde bulunmuştur. Mimarlar, görevli buldukları şehirde bütün kamu işlerinin inşası ve onarımında görevlendiriliyorlardı. Sefer sırasında gerekli yol, köprü ve kaldırımların yapılmasında da görevlendiriliyorlardı.¹²⁵ Şehir mimarı şehirde bulunan marangoz, doğramacı, taşçı, demirci gibi bütün teknik mesleklerin başı sayılıyordu.¹²⁶

Edirne şehir mimarı İstanbul’daki sermimara bağlıydı ve onun tarafından atanıyordu.¹²⁷ 1701 yılında Edirne’nin hassa mimarı İbrahim, 1705 yılında Mustafa Halife b. Abdullah idi. 1708 yılında ise mimar İbrahim Ağa b. Abdullah idi.¹²⁸ Yine aynı yıl içinde mimar olan Ebubekir yeteneğinin olmadığını anlaşılmış üzerine görevinden alınmış, yerine Hacı Hasan atanmıştı.¹²⁹ Şehir mimarı, sefer sırasında görevlendirilen en önde gelen grubu oluşturuyordu. Sefer sırasında Belgrad Kalesine Edirne mimarı Ahmed Ağa görevlendirilmişti.¹³⁰ Gerek duyulması durumunda diğer yerleşim yerlerine İstanbul’dan gerekli personel desteği yapılıyordu. 1708 yılında Edirne’de saray, bahçe ve kaldırımların onarımının yapılması için Mimar Ağa tarafından İstanbul’dan çok sayıda kaldırımcı gönderilmişti.¹³¹

¹¹⁷ MŞH.ŞSC.d., 3964.216.b2. “Edirne gümrüğü İstanbul gümrüğü mülhakatından ve bu gümrüğe bağlı Beytülmal gümrüğü Hasan bey’e tefviz” edilmiştir. 1118.

¹¹⁸ BOA.AE.SMST.II., 121/13257.

¹¹⁹ BOA, AE.SAMD.II., 52/5169.

¹²⁰ Mübahat S. Kütükoğlu, “Gümrük-Osmanlılar’da Gümrük”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), XIV/263-268.

¹²¹ MŞH.ŞSC.d., 3973.9.b2.

¹²² Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları* (Ankara: TTK, 1991), 119-120; Ahmet Yiğit, *XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Edirne Kazası*, 120-121.

¹²³ MŞH.ŞSC.d., 3962, 19.a1.

¹²⁴ MŞH.ŞSC.d., 3977.114.a1; MŞH.ŞSC.d., 3980.30.a3.

¹²⁵ Erhan Afyoncu, “XVI. Yüzyılda Hassa Mimarları”, *İsmail Aka Armağanı* (İzmir: 1999, ts.), 207-216; Şerafettin Turan, “Mimarbaşı”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/90-91; Cengiz Orhonlu, “Şehir Mimarları”, *Osmanlı Araştırmaları* II/2 (1981), 1-30; BOA, A.DVNSMHM.d., 118,h.171. Defterdar Mahmud Efendi mimar keşfiyle gerçekleştirilmişti.

¹²⁶ BOA, AE.SAMD.III., 26/2451.

¹²⁷ MŞH.ŞSC.d., 3964, 173.b1; BOA, İE.TCT., 8/932. 1112.

¹²⁸ MŞH.ŞSC.d., 3966, 49.a1.

¹²⁹ BOA, A.DVNSMHM.d., 121/1382; BOA,A.DVNSMHM.d., 121, h.1070.

¹³⁰ BOA, İE. AS., 31/2754. 1113.

¹³¹ BOA, C.SM., 21/1069. 1120.

Müderris

Müderris, medreselerde eğitim faaliyetlerinde bulunan öğretim kadrosunu oluşturuyordu. Müderrisler, medrese eğitiminin ardından icazet alarak medreselerde görev almak üzere kazaskere başvuruda bulunurdu. Ruzname defterine ismi kaydedildikten sonra atanıncaya kadar mülazemet süresini beklerdi. Kazasker ve şeyhülislamın teklifi, sadrazamın arzı ile berat aldıktan sonra başlangıçta yirmili medreseye tayin edilirdi. Başarısına göre yüksek dereceli medreselere doğru terfiye başlardı.¹³² Edirne'deki müderrisler, diğer şehirlerde olduğu gibi padişah beratıyla atanmakta ve medresenin vakıf şartına göre yevmiye ve maaşlarını almaktaydılar. Vakıf gelirleri dışında da ek görevine göre tahsisli yerlerden gelirler alabilirlerdi. Mahkemelerde kâtiplik yapmanın yanı sıra vakıflarda da görev alabilirlerdi. XVIII. yüzyılın başlarında şehirde çok sayıda medresede görevli pek çok müderris eğitim faaliyetinde bulunuyordu.

Hekim

Osmanlı şehir hayatında hekimler de yerlerini almışlardır. Hekimler, darüşşifalarda tecrübeli bir tabip, özel tabip veya cerrah dükkânlarında yetişiyorlardı. Edirne, sağlık hizmetleri açısından öne çıkan şehirler arasındaydı. 1488 yılında inşa edilen II. Bayezid Darüşşifasında çok sayıda hekim görev yapıyordu.¹³³ XVIII. yüzyıl başında şehirde baş cerrah ve cerrahlar görev yapıyordu. 1701 tarihinde Ahmed Ağa b. Ali b. Abdurrahman, 1713 yılında Ali Çelebi b. Süleyman, 1717 yılında Mehmed Ağa b. Abdullah başcerrah görevinde bulunuyordu.¹³⁴ 1709 yılında Başhekim ise Mustafa Efendi b. Ahmed idi.¹³⁵

Vakıf Görevlileri

Şehirlerde genellikle cami, mescit, zaviye, tekke ve türbelerde görev yapan şeyh, imam, müezzin, muvakkit, enamhan, kayyum, çerağcı, noktacı, hatip, kayyım, kayyımbaş, vaiz, hafız, aşırhan, fetihhan, cüzhan, şifahan, mumhan, alemdar, türbedar, zaviyedar, duagu, bevvab ve ferraş gibi çok sayıda vakıf görevlisi de yer alıyordu.¹³⁶ Büyük vakıfların birden çok kâtibi bulunabiliyordu. Edirne'de Sultan Bayezid Vakfı'nın kâtipliğini Ahmed Efendi yapıyordu. Özellikle büyük vakıflarda vakıf müfettişi de bulunuyordu. Evkaf-ı Haremeyn-i Şerifeyn müfettişi olarak görev yapan Esseyid Yahya Efendi b. Esseyid Veli vakıfları teftiş ediyordu.¹³⁷ Vakıfların idaresinde ise müteveli, nazır, kâtip, cabi, muhasip ve mutemet gibi görevliler bulunuyordu. Şehirdeki büyük vakıflardan birisi olan Sultan Bayezid Vakfının cabisi Ahmed Efendi b. Ali b. Abdurrahman idi.¹³⁸

Sonuç

Rumeli'nin başlangıcında Avrupa'ya açılan yolların kavşağında yer alan Edirne, Osmanlı tarihinde önemli bir yere sahip olmuştur. Osmanlı'nın kuruluşu sırasında fethedilmiş ve önce beylerbeylik merkezi ardından bu idari birimin daha ileriye taşınmasıyla kaza merkezi yapılmıştır. İdari açıdan küçülse de imparatorluğun sayılı şehirleri arasındaki konumunu sürdürmüştür. Padişahın av alanı içinde olması ise şehre ayrı bir karakter kazandırmıştır. Şehir bu yönüyle yani sık sık padişahın uğrak yeri olması sebebiyle başkentten bir sayfiye şehri konumunu yerine getirmiştir. Padişah Edirne'ye sıkça uğramıştır. Bu durumdan dolayı özel ve kendine has bir idari yapıya bürünmüştür. Bu sebeple şehir büyük bir nüfus barındırmasına karşın sancak merkezi yapılmamış, sadece kaza merkezi olarak bırakılmıştır.

XVIII. yüzyılda klasik dönemin bütün görevlileri şehirde varlığını devam ettiriyordu. Hatta bu görevlilerin sayıca çokluğu şehir idaresinde bir uzmanlaşmanın gerçekleştiği izlenimi vermektedir. Şehirde çok sayıda kadı ve mahkeme görevlileri görev yapıyordu. Bu yönüyle şehirde kadınların, şehir idaresinde etkinliklerini devam ettirdikleri görülmektedir. Şehirde ehl-i şer'in temsilcisi olarak diğer Osmanlı şehirlerinden farklı olarak çok sayıda kadı bulunuyordu. Bunlar hukukun uygulayıcılarıydılar. Bunlar yanında esnaf teşkilatı da işler halde bulunuyordu. Esnaf temsilcileri şehirde canlı bir ticaret hayatının varlığına işaret etmektedir.

¹³² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı (Ankara: TTK, 1988), 45-56.

¹³³ Osman Şevki Uludağ, Osmanlılar Devrinde Türk Hekimliği (Ankara: TTK, 2010), 36; Bedi N. Şehsuvaroğlu, "Edirne II. Bayezid Darüşşifası", Edirne'nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı (Ankara: TTK, 1993), 257-263.

¹³⁴ MŞH.ŞSC.d., 3959, 34.a2. "bu fakir etibba-i hassa olub mahmiye-i Edirne Daye Hatun Mahallesinde sakin olan..". L 1113; BOA, AE.SMST.II. 138/15278; BOA, AE.SMST.II. 136/15119; MŞH.ŞSC.d., 3976.88.b3.

¹³⁵ MŞH.ŞSC.d., 3967, 20.1b.

¹³⁶ MŞH.ŞSC.d., 3973.34.a2. "Haci Bali Mahallesinde sakin fevt vaiz Şeyh Hüseyin Efendi b. Cafer b. Mustafa; MŞH.ŞSC.d., 3973.54.a2. Edirne'de Süleymaniye Küçük Pazarında Cami-i Atik Şeyhi Esseyid Mustafa Efendi.; MŞH.ŞSC.d., 3961.59.b; MŞH.ŞSC.d., 3969.39.b2.

¹³⁷ MŞH.ŞSC.d., 3960, 11.a1. 1114; MŞH.ŞSC.d., 6291, 76.b3.

¹³⁸ MŞH.ŞSC.d., 3976.91.b2; MŞH.ŞSC.d., 3980.92.a1. Hatice Sultanın Edirne'deki emlakinin nazır Elhac Hüseyin Ağa, mukayyidi ise İbrahim Efendi idi. 1134.

Şehirde XVIII. yüzyılın yükselen ve taşra idaresine her açıdan ele alan ayanlara ise henüz rastlanmaz. Bu dönemde birçok bölgede yönetimde ayanların ciddi etkisi görülmesine karşın Edirne’de yönetimde ayanların etkisine rastlanmamıştır. Ayanların ele geçirdikleri mütesellimler ise Çirmen Sancağı’nda görevliydi. 1700-1725 yılları arasında gerek şehir idaresi gerekse bostancıbaşılığın ayanların etkinliğine girdiğine dair bir işaret yoktur. Bu yönüyle XVIII. yüzyıl, hâlâ klasik şehir idarecilerinin bulunduğu bir tarihtir. Bostancıbaşı, diğer bölgelerin aksine Edirne’de en önemli yönetici olarak varlığını devam ettirmesi dikkat çekicidir. Muhtemelen bundan çok uzak bir tarihte şehir idaresini Edirne’de yerine getiren bostancıbaşılarn konumlarında görünmeye başlayacaklardır. Bostancıbaşılar hâlâ klasik dönem yapısını koruyordu. Aynı zamanda bostancıbaşı olarak şehir dışından veya ocak içinden atama usulü uygulanmaya devam ediliyordu.

Kaynakça | References

1-Arşiv Kaynakları

a-Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

- A.DVNSMHH.d. (Bab-ı Asafi Mühümme Defterleri), 111; 112; 114; 115; 116; 117; 118; 119; 120; 121; 122; 123; 129; 130; 132.
 AE.SAMD.II. (Ali Emiri Tasnifi II. Ahmed), 52/5169.
 AE.SAMD.III.(Ali Emiri Tasnifi III. Ahmed), 26/2451; 59/5901; 164/16062; 199/19271.
 AE.SMST.II. (Ali Emiri Tasnifi Mustafa II), 29/2876; 121/13257; 136/15119; 138/15278.
 C.SM. (Cevdet Saray), 21/1069.
 İE. AS. (İbnülemin Askeri), 31/2754.
 İE.ADL. (İbnülemin Adliye), 5/324; 7/461; 10/656.
 İE.EV. (İbnülemin Evkaf), 72/7798.
 İE.ML. (İbnülemin Maliye), 66/6211; İE.ML., 90/8647; 98/9226; 99/9328; 102/9703; 106/10050; 111/10532; 112/10605; 117/11113; 118/11171.
 İE.TCT. (İbnülemin Tevcihat), 8/932; 18/2001.
 TS.MA.e (Topkapı Sarayı Müzersi Arşivi Evrakı), 46/19.

b-Kadı Sicilleri (Edirne)

- MŞH.ŞSC.d., 3959; 3960; 3961; 3962; 3963; 3964; 3965; 3966; 3967; 3968; 3969; 3970; 3971; 3972; 3973; 3974; 3975; 3976; 3977; 3978; 3979; 3980; 3981; 3982; 6291.

c-Tahrir Defteri

- 370 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Rumili Defteri (937/1530). Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, 2001.

2-Araştırma ve İnceleme Eserler

- Afyoncu, Erhan. "XVI. Yüzyılda Hassa Mimarları". İsmail Aka Armağanı. 207-216. İzmir: 1999, ts.
 Ahmed Cevdet Paşa. Tarih-i Cevdet. Dersaadet: Matbaa-i Osmaniye, 1309.
 Akdağ, Mustafa. "Genel Çizgileriyle XVII. Yüzyıl Türkiye Tarihi". Ankara Üniversitesi DTCFD Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi IV/VI (1966), 212-213.
 Batmaz, Eftal Şükrü. "Osmanlı Devleti'nde Kale Teşkilatına Genel Bir Bakış". OTAM 7 (1996), 8.
 Baykara, Tuncer. Osmanlı Taşra Teşkilatında XVIII. Yüzyılda Görev ve Görevliler (Anadolu). Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1990.
 Beydilli, Kemal. "Yeniçeriler". DİA. 43/450-462. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
 Can, Cemil Cahit. Edirne Bibliyografyası (Edirne: Trakya Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, 2009)
 Canatar, Mehmet. "Kethüda". DİA. 25/332. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
 Çadırcı, Musa. Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları. Ankara: TTK, 1991.
 Çalık, Sıddık. Çirmen Sancağı Örneğinde Balkanlar'da Osmanlı Düzeni (15.-16. Yüzyıllar). Ankara: Bosna Hersek Dostları Vakfı, 2005.
 Çelik, Şenol. "Şehir Kethüdası". DİA. XXXVIII/451-453. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
 Darkot, Besim. "Edirne, Coğrafi Giriş". Edirne, Edirne'nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı. Ankara: TTK, 2. Basım, 1993.
 Efendi, Ahmet Badi. Riyâz-ı Belde-i Edirne-20. Yüzyıla Kadar Osmanlı Edirne'si. çev. Niyazi Adıgüzel- Raşit Gündoğdu. İstanbul: Trakya Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, 2014.
 Ender Bilal - Oral Onur, Edirne Çarşıları ve Yitirilen Tarihi Eserler (İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şb., 1985)
 Evcı, Tevfik. Tanzimat Döneminde Edirne (1839-1908) (Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 2019).
 Gökbilgin, Mehmet Tayyip. "Edirne Şehrinin Kurucuları". Edirne'nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı. Ankara: TTK, 2., 1993.
 Gökbilgin, Mehmet Tayyip. "Edirne". MEB İslam ansiklopedisi. IV/109. Eskişehir: Millî Eğitim Bakanlığı, 1997.
 Gökbilgin, Mehmet Tayyip. "Edirne". TDV İslam Ansiklopedisi. X/425. İstanbul: Türk Diyanet Vakfı, 1994.
 Gökbilgin, Mehmet Tayyip. XV.-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livâsi: Vakıflar, Mülkler, Mukataalar (İstanbul: Üçler, 1952)
 Göyünç, Nejat. "Osmanlı Devleti'nde Taşra Teşkilatı (Tanzimat'a Kadar)". Osmanlı. VI/77-88. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999.
 Güler Kıvrak, XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Edirne Gümrüğü (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 1989)

- Güler, İbrahim. "XVIII. Yüzyılda Osmanlılarda Kale Mustahfızlığı Hakkında Bazı Bilgiler". Bayram Kodaman'a Armağan. ed. Mehmet Ali Ünal. Samsun, 1993.
- Haldon, John. Bizans Tarih Atlası. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2007.
- Hamit Aydoğan, Evliya Çelebi'ye Göre 17. Yüzyılda Edirne (Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019)
- İlgürel, Mücteba. "Subaşı". DİA. 37/447. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- İlgürel, Mücteba. "Yeniçeriler". MEB İslam ansiklopedisi. 13/385. Eskişehir: MEB, 2011.
- İnalçık, Halil İnalçık. "Rumeli". DİA. XXXV/232-235. İstanbul, 2008.
- J.H. Kramers. "Subaşı". MEB İslam ansiklopedisi. 11/78-79. Eskişehir: MEB, 2001.
- Karakuş, Sadık Emre. Osmanlı İdaresinde Edirne (1789-1839). Elâzığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 2018.
- Kazancıgil, Ratıp. Edirne şehir Tarihi Kronolojisi (1300-1994) (İstanbul: Edirne Valiliği Kültür Yayınları, 1999)
- Kazancıgil, Ratıp. Edirne Mahalleleri Tarihçesi (1529-1990) (İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi, 1992)
- Kazancıgil, Ratıp. Murat Tuğrul, Edirne ve Osmanlı Padişahları (Edirne: Türk Kütüphaneciler Derneği Yay., 2001)
- Kılıç, Orhan. "Kuruluşundan 18. Yüzyılın Sonuna Kadar Rumeli Eyaletinin İdari Taksimatı". Yeni Türkiye (Rumeli Özel Sayısı -I 66 (Haziran 2015), 1192.
- Kılıç, Rüya. Osmanlıda Seyyidler ve Şerifler. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2005.
- Kütükoğlu, Mübahat S.. "Gümrük-Osmanlılar 'da Gümrük". DİA. XIV/263-268. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Mansel, Arif Müfid. İlkçağda Edirne. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2., 1993.
- Oğuzoğlu, Yusuf. "Dizdar". DİA. 9/481. Ankara: TDV Yayınları, 1994.
- Onur, Oral. Edirne Su Kültürü (İstanbul: Acar Matbaacılık, 1978)
- Onur, Oral. Edirne Türbeleri Mezarlık ve Evlad-ı Fatihan Mezarları (Edirne, 1994)
- Onur, Oral. Edirne Türk Tarihi Vesikalarından Kitabeler (İstanbul: Yenilik Basımevi, 1972)
- Orhonlu, Cengiz. "Şehir Mimarları". Osmanlı Araştırmaları II/2 (1981), 1-30.
- Ortaylı, İlber. Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti'nde Kadı. İstanbul: Kronik Kitap, 2019.
- Öz, Mehmet. "Osmanlı Klasik Döneminde Anadolu Kentleri". Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi 3 6 (2005), 57-88.
- Özcan, Abdülkadir. "Altı Bölük". DİA. 2/531. Ankara: TDV Yayınları, 1989.
- Özdemir, Rıfat. XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1986.
- Öztürk, Said. "Kassam". XXIV/579. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Peremeci, Osman Nuri. Edirne Tarihi (İstanbul: Edirne ve Yöresi Eski Eserleri Sevenler Kurumu Yayınları, 1939)
- Sarıçık, Murat. Osmanlı İmparatorluğu'nda Nakibül-Eşrafık Kurumu. Ankara: TTK, 2003.
- Sezgin, İbrahim. "Paşa Livası". DİA. XXXIV/183-184. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Şehsuvaroğlu, Bedi N. "Edirne II. Bayezid Darüşşifası". Edirne'nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı. 257-263. Ankara: TTK, 2. Basım, 1993.
- Tosuner, Tayfin. Kavanin-i Yeniçeriyen-Yeniçeri Kanunları. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011.
- Turan, Şerafettin. "Mimarbaşı". DİA. 30/90-91. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- Uludağ, Osman Şevki. Osmanlılar Devrinde Türk Hekimliği. Ankara: TTK, 2010.
- Unan, Fahri. "Mevleviyet". XXIX/467. Ankara, 2004.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları. Ankara: TTK, 1988.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı. Ankara: TTK, 1988.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı. Ankara: TTK, 3. Basım, 1998.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. Osmanlı Tarihi. Ankara: TTK, 7. Basım, 1997.
- Yıldız, Murat. "15.-19. Yüzyıllarda Edirne'de Asayiş Sağlayan Bir Kurum: Edirne Bostancı Ocağı". History Studies 3/3 (2011), 385.
- Yılmaz Çetiner, TD 1070 Numaralı Edirne Evkaf Defteri (Muğla: Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009)
- Yiğit, Ahmet. XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Edirne Kazası. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 1998.
- Yörük, Saim. XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Adana Kazası (1700-1750). Erzurum: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2011.
- Zillî, Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed. Evliya Çelebi Seyahatnamesi. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006.